КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЖОВТЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 ЖОВТНЯ 1929	Ч. 10	РІК ВИДАННЯ II.

Народне господарство.

Меліорація Полісся

Від деякого часу серед української інтеліґенції можна помітити не аби який інтерес до питання меліорації взагалі і до проблеми »меліорації Полісся« зокрема. Також і українська преса чимало місця уділює питанням меліорації. Статті на цю тему знаходимо в »Українській Ниві,« в »Вістях Спілки інженерів та техників українців-еміґрантів у Польщі« а навіть і в »Кооперативній Республиці« в ч. 12 за 1928 р. інж. Г. Нянчур висовує меліорацію, як одно з трьох пекучих питань сучасного менту. Останній меліоративний зїзд у Варшаві, що відбувся в кінці жовтня 1928 р., ще більш посилив інтерес українського громадянства до питань меліорації Полісся. Справді — проблема ця грандіозна: Загальна площа забагненого району 56.620 кв. кільом. Площа самих багнищ — 16.540 кв. кільом., або біля 1.700.000 гектарів. Необхідно зробити нових 6,616 кільометрів каналів при середньому відступі 2,5 клм. Загальна довжина річок і каналів 12.310 клм.; справа ускладнюється тим, що меліорація Полісся тісно звязана з реґуляцією Припяти, якої лише частина тече в межах сучасної Польщі, а саме: з 770 клм. загальної довжини Припяти — на теріторії Польщі лише 430, а 340 клм. і то нижньої течії — на теріторії У. С. С. Р.; а реґуляція Припяти звязана ще й з реґуляцією Дніпра. Отже осушувати поліські багнища, не реґулювавши нижньої течії Припяти і Дніпра, є завдання вельми головоломне. З другого боку, ця проблема цікава для нас українців з тих мотивів, які звичайно подаються до цього питання. Звичайна схема мотивів така: землі центральної, західньої і південно-західньої Польщі перенаселені, в так званих »східніх воєвудствах«, себ то на землях заселених переважно білорусами та українцями є багато багнищ, які можна осушити і повернути на кольонізаційний земельний фонд; на цих осушених багнищах можна оселити увесь приріст населення осередньої, західної та південно-західньої Польщі. Виходить теоретично дуже гарно: і аґрарний голод ліквідується на землях, що переважно заселені поляками, і місцеве населення на »східніх кресах« полишиться як незначна меншість серед кольоністів. Це ті

офіційні мотиви, про які отверто говориться. Але є підстави думати, що є тут і инші мотиви, про які говорити не можна. Про них можна лише догадуватися по де-яких »дрібницях« приблищому розгляді справи.

Отже згідно з найважливішим доказом з числа зачитаних на варшавському меліоративному зїзді — докладом інж. Тілінгера на сьогодня нема згоди між урядом Польщі та урядом У. С. С. Р., що до спільної реґуляції Припяти та Дніпра. Але не дивлячись на це, інж. Тілінгер вважає можливим зробити осушення поліських багнищ, зреґулювавши лише верхню течію Припяти до кордонів У. С. С. Р. Не трудно догадатися, що сталосяб на кордонах з У. С. С. Р. наколиб дійсно таку »меліорацію та реґуляцію« було пророблено: в прикордонній полосі утворилосяб велитенське озеро, яке з точки зору стратеґа є дуже вигідною річчю, бо значно упрощувалоб і улегчувалоб воєнну охорону кордонів. Але місцеве прикордонне населення булоб звичайно при цьому зруйноване, до щенту і, напевне, примушену булоб еміґрувати з рідних сел. Ще більше світла проливає на цю справу стаття інж. М. Фещенка-Чопівського (не змішувати з проф. інж. І. Фещенко-Чопівським) під заголовком »Де-що про меліорацію Полісся« в ч. 4 за липень-серпень 1928 р. »Вістей спілки інженерів та техників українців-еміґрантів у Польщі,« що видаються у Варшаві. З цієї статті довідуємося, що Польща зайнялася меліорацією Полісся не з власної ініціятиви, а що »питанням меліорації Полісся занялася Ліґа Народів, яка на одній із своїх конференцій і винесла постанову меліорувати Полісся.« Якось воно само так сталося!? Але те, що Ліґа Націй застановляється над якоюсь проблємою, мимоволі викликає якесь внутрішнє підозріння; мимоволі породжується питання: »Чого це Ліґа Націй над цією проблємою застановилася?« Так і тут — мимоволі ставиш собі запитання: »Хіба проблєма меліорації Полісся є такою важною, — міжнародньою проблємою, що її треба обмірковувати аж в Лізі Націй? Хіба це взагалі питання міжнародньої політики?«

Одну з причин, чому це питання розглядалося в Лізі Націй я вже навів — це могли бути стратеґічні міркування. Але може бути і инша причина. Меліорація Полісся тісно звязана з двома иншими проблємами Сходу Европи, а саме: 1) з проблємою відновлення »великого водного шляху« колишніх варягів до Царгороду (водний шлях Ріґа-Херсон та 2) з проблємою використовування водної енерґії на Дніпровських порогах шляхом збудування там велитенської гідроелектрарні (проблєма т. зв. »Дніпрельбуду«). Для переведення в життя обох цих велитенських проблєм крім кольосальних капіталів і великої кількости першорядних фахівців потрібні ще (і то в першу чергу) велитенські природні і сталі джерела й резерви води. Такими джерелами і резервами і для нормальної праці водного шляху Ріґа-Херсон і для праці »Дніпрель-буду« є поліські багнища. І від того як саме поліські багнища будуть змеліорувані, — куди саме будуть направлені поліські води — чи до Припяти та Дніпра, а чи до Західнього Бугу та Вісли, — залежить, чи можна буде в майбутньому вирішити дві других проблєми: 1) водного шляху Ріґа-Херсон та 2) »Дніпрель-буду«. В статті інж. М. Фещенка-Чопівського згадується, що є два проєкти відведення води з Полісся: 1) на Припять та Дніпро і 2) на Зах. Буг та Віслу, але не згадується, до якого проєкту схиляються відповідні чинники. З докладу Тілінґера ніби натякається, що головна маса води мусілаб іти до Припяти, хоча не лишається без уваги і Буг. Одначе горячкові праці по реґуляції Вісли, що провадяться вже декілька років, мабуть, в останній мент схилять чашку ваги на сторону другого проєкту — Буг-Висла.

Розгляньмо тепер трохи значіння водного шляху »Ріґа-Херсон« і пошукаймо ті чинники, які в цій проблємі зацікавлені. Згідно з тим проєктом шляху, як особливо часто доводилось мені читати в російській економічній літературі 1919—20 р. р., Західня Двина, Дніпро та канал, що їх зєднує мусіли б бути спрямовані, поглиблені і шлюзовані до тої міри, щоби цим »великим водним шляхом« моглиб проходити навантажені океанські пароплави. Тодіб всі промислові вироби Швеції, Норвеґії, Данії, Фінляндії, Німеччини, Балтийських Держав замісць того, щоб йти в Середземне і Чорне море морським шляхом через Сунд, Ля-Манш; Гібралтар, Босфор і Дарданели — через голяндські, бельгійські, англійські та французькі порти, сплавлялисьби по »великому водному шляху.« Так само сирівці та продукти споживання Причорноморських держав (України, Турції, Греції, Болгарії, Румунії, Персії і т. д.) а може навіть і середземноморських підіймалисьби по Дніпровсько-Двинському водному шляху в балтійські та скандинавські держави. Европа різко поділиласьби на дві замкнених в собі сфери: Західно-приатлянтицьку та Східно-Балтийсько-Чорноморську. При цьому сильно піднявсяб добробут народів, які живуть вздовж Дніпровсько-Двинського шляху, а то українського, білоруського, литовського та лятвійського, бо величезний грузооборот, жива торгівля, оживлена промисловість на берегах Двини і Дніпра — все це давалоб місцевому населенню величезні заробітки. Але разом з тим водний шлях »Ріґа-Херсон« дуже підірвавби заробітки голяндських, бельґійських, анґлійських, французьких, італійських портів і торговельної фльоти цих держав. Також на випадок війни водний шлях Ріґа-Херсон усамостійнювавби Балтийсько-Чорноморські держави від держав приатлянтицьких, нищивби стратеґічне значіння всіх проток (Сунда, Ля-маншу, Ґібралтару, Босфору та Дарданел). А на оволодіння протоками Анґлія затратила стільки сил і коштів! От чому для більшости членів Ліґи Націй проблєма великого водного шляху »Ріґа-Херсон« не тільки не є нецікавою, але, навпаки, вельми небезпечною. І більшість членів Ліґи націй є безпосередно зацікавлена в тому, щоб »великого водного шляху Ріґа-Херсон« ніколи й не було, щоб води Полісся на віки були відведені в напрямку на Західний Буг та Віслу, а не в напрямку Припять-Дніпро. Приклади такої »боротьби за воду« в історії людства бували і є й тепер. Так — після світової війни Абісінія хотіла перевести меліорації в области Верхнього Нилу — пустити воду в канали і обводнити свої пустелі. Анґлія, яка володіє нижнім Нилом і Єгиптом, гостро запротестувала проти проєктів Абисинії, бо ті проєкти загрожували Єгипту сталою посухою і повними неврожаями. Другий приклад приніс 1927 рік з Америки. Величезне місце в каліфорнії Льос-Анджельос не має близьких джерел води. Вода приводилась велитенськими рурами з гірського озера, навколо якого жили вже давно хлібороби та пастухи. Експльоатація озера компанією Едісон, що постачала світ, електрику і воду в Льос-Анджельос, зруйнувала господарку гірського населення. Це населення пробувало відвоювати право на обводнювання своїх полів через суд, але всі позви програло. Тоді почалася систематична війна місцевого населення з компанією Едісон, яка 1927 року закінчилася збуренням за допомогою динаміту велитенської бетонової греблі, що заперала гірське озеро. Отже не виключена можливість, що й при височуванню проєктів меліорації Полісся одним з таємних мотивів є »боротьба за воду«.

Так само і збудування гідроелектровні на Дніпрі загрожувалоб сильно нафтяному промислу, бо багато нафтових двигунів Південної України булиб замінені електромоторами. Рівнож і для освітлення населення пересталоб

вживати продукти нафти (гас). Зате промисл електричний діставби відразу великий ринок збуту для своїх виробів. Як відомо, нафтові джерела знаходяться переважно в англійських, американських та французьких руках; електричний же промисл зконцентрований переважно в Німеччині. Отже в збудуванні гідроелектровні на Дніпрі дуже зацікавлена Німеччина і, навпаки, Дніпрельбуд є дуже невигідним підприємством для Англії та Франції.

В останні місяці Американські Сполучені Штати виявляють недвозначне бажання приняти участь в Европейських справах і шукають в світі все те, що обезсилює Анґлію та Францію. Можливо тому можна бачити при будові »Дніпрельбуду« американських інженерів-експертів, хоча дипльоматичних зносин між Сполученими Штатами та Радянським Союзом і нема. Можливо, що при загостренні відносин між Анґлією та Штатами якраз на »Дніпрельбуд« буде уділено позички в Сполучених Штатах та Німеччині.

От чому, можна думати, так цікавиться Ліґа Націй проблемою меліорації Полісся, от чому так натискає вона на польський уряд, так нервується в цьому, здавалосьби, цілком внутрішньо-державному питанні сучасної Польщі.

Але крім тих наслідків, які я навів вище, меліорація Полісся може спричинитися і до инших вельми тяжких для українського народу наслідків. А саме — осушення багнищ і поселення значної кількости кольоністів приведе до значного зменшення площі лук та лісів і до збільшення орної площі. Рослинність лук ріжниться від культурної рослинности полів тим, що вона росте від ранньої весни — до пізньої осени — від снігу до снігу; між окремими польовими культурами є великі перерви (»вікна«), що припадають на теплу пору року. В ці перерви (»вікна«) витворюється в ґрунті багато легко-розчинних солів, що служать відживою для ростин. І оскільки на полях нема в перервах густої ростинности — ця пожива вимивається з грунту водою, переходить в води каналів, річок і несеться в море — ґрунти досить швидко завдяки цьому збіднюються. Рослинність лук оці розчинні соли перехвачує, і з під лук стікає майже чиста від поживних річовин вода. Отже осушування і кольонізація краю поведе до збіднення ґрунтів Полісся (і без того бідних).

Другий вплив буде вже не місцевого (льокального) характеру, а відібється на господарці Великої України та Надволжа. Відомий знавець степу — проф. Висоцький, аналізуючи причини посухи 1921 р., приходить до висновку, що клімат на Сході Европи міняється в бік більшої посушливости та континентальности. Причину цього проф. Висоцький бачить в тому, що підчас світової війни вирубано багато лісів в Східних Прусах в Польщі та на Поліссі. Як відомо, дощі на Велику Україну приносять переважно північно західні вітри, що дують вздовж Карпат і проходять над німецькими, польськими та білоруськими лісами. Ліси випаровують багато води і звогчують повітря, яке захоплюється північно-західньою течією його. З переведенням осушування Полісся і вирубуванням там лісів звогчування повітря зменшиться, північно-західні вітри стануть сухішими і посухи на Великій Україні стануть звичайним гостем. А за посухами, як ми знаємо, приходить голод і смерть. Очевидно — меліорація Полісся можлива лише поруч з правильною лісовою та лучною господаркою.

Все це говорить за те, що до питань меліорації мусимо підходити надзвичайно обережно, щоб часом не перетворитися в руїнників власного добробуту та власного майбутнього. Мусимо цікавитись цим питанням, мусимо приймати участь в цій акції, але завше мусимо памятати про власні національні інтереси.

В. Д.

До проблєми організації кооперативної продукції.

Останніми часами на сторінках кооперативних часописів помічаємо велике зацікавлення проблємою організації власних кооперативних промислових закладів і переходом кооперації на шлях задоволення потреб своїх членів промисловими виробами власних фабрик та заводів. Важаючи надати цьому дуже важливому питанню більшої актуальности й ваги, — подаємо тут де-які статистичні відомости, маючи на увазі ними зміцнити теоретичні міркування, поклавши, по можливости, певний ґрунт, певну цифрову базу для конкретного вирішення справи розбудови власного промислу, яку непереможно видвигає наперед швидкий темп життя.

Виконуючи це наше завдання, — будемо користатися зі статистичного матеріялу, що Повітовий Союз Кооператив в Стрию склав й опрацював. Матеріял дотичить що-місячного закупу ріжного роду товарів за 1928 календарний рік. Щоби скласти такого характеру статистику, прийшлося переглянути всі фактури річного закупу товарів, виписати з них окремі артикули, розмістити їх по місяцях у певному порядку, підсумувати й таким чином, привести цей величезний статистичний матеріял у відповідний систематичний вигляд. Дирекція Повітового Союзу, поручаючи такого характеру роботу, — виходила зі становища, що добре орґанізований союз мусить мати не лише уміле книговодство, що знайомить нас зі статистикою чи сучасним станом підприємства, але й — відповідну статистику, поставлену на певній висоті, щоби мати при її допомозі змогу слідкувати за динамикою, за розвитком своїх кооператив і в залежности від цих цінних статистичних вказівок, — будувати певний той чи инший плян своєї майбутньої торговельної чи иншої діяльности.

Не маючи змоги, за браком місця і часу, використати вповности цей, опрацьований автором цих рядків статистичний матеріял, торкнемося лише окремих, найбільш цікавих ґруп його, а саме: розмірів річного споживання цукру, муки, мясарських виробів та хліба, з певною метою наблизити час переходу української кооперації на шлях поступового опанування цих, найбільш важливих в умовах нашого кооперативного життя галузів продукції, щоби в такий спсіб звільнитися від посередницької опіки чужих для кооперації людей і тим самим заощадити їй певні грошеві засоби.

I. Почнемо з цифрових даних річного закупу ріжних сортів цукру, що Стрийський Повітовий Союз доставив своїм членам за минулий 1928 рік. Цифра ця уявляє досить поважну квоту, що виносить 132.790 кґ. річно на суму 225.743 зл. польських, рахуючи а 1·70 зл. за кґ. Але квота ця не дасть нам правильної уяви розміру річного споживання цукру членами Стрийського Повітового Союзу, про що нам ходить, коли ми не приймемо на увагу, що кооперативи, члени П. С. К., свою потребу в цукрі не цілком, не вповні задовольняють з запасів своєї повітової централі, купуючи певну кількість цукру поза своїм союзом, з приватних склепів.

Принявши на увагу це порушення »торговельної дисціпліни«, — прийдемо до висновку, що цифра річного споживання цукру кооперативами Стрийського Союзу — мусить збільшитися на досить значну суму приватного закупна цього товару. Не помилимося або помилимося дуже небогато, коли візьмемо цю суму в розмірі 25.000. кґ. (кругло), приймаючи за основу її обрахування — 20% від суми 132.790, чи другими словами, коли ми

припустимо, не претендуючи на велику точність, що окремі кооперативи, члени П. С. К., на протязі року купили приватно, поза своєю централею, пересічно біля 20% річного закупна цього продукту з запасів повітового союзу.

Додавши цю квоту приватного закупна до цифри, показаної в горі, — отримаємо більш-менш правдиву уяву розміру річного споживання цукру кооперативами Стрийського повітового осередка, що буде виглядати так:

132.790
25.000

157.790 кґ. на суму 268.243 зл. п. або, беручи кругло 300.000 польських золотих.

Позбавлені можливости прослідити розмір річного споживання цукру иншими повітовими союзами, членами РСУК, — за браком відповідних статистичних даних, — ми примушені шляхом порівнання, шляхом певної анальогії зі Стрийським повітовим осередком, — прийти до потрібних нам цифр.

Велика шкода, що до цього ще часу не заведена практика подібних дуже корисних статистичних обрахунків по инших повітових осередках з вимогою обовязкового представлення цього надзвичайного цінного статистичного матеріялу до послуг своєї кооперативної централі . . . Тоді відпала-б необхідність певного припущення й може не зовсім точних, через такий метод праці, кінцевих цифр.

Не посідаючи, таким чином, цих точних статистичних даних і все-ж бажаючи осягнути намічену ціль, — мусимо піти на певного роду компроміс, припустивши, і наперед вибачившися за можливу похибку, що инші повітові кооперативні осередки, кожний з окрема, — доставляють своїм членам річно 150.000 кґ. цукру на суму 255.000 зл. п., враховуючи в цю квоту й 20% приватного закупна цього товару з боку поокремих кооператив, членів П. С. К., поза своїми повітовими централями, безпосередньо з приватних рук.

Приймаючи на підставі точних даних статистики Стрийського Повітового Союза 150.000 кґ., — за пересічний розмір річної консумції цукру иншими повітовими осередками, — ми мали на увазі неоднаковий розмір і ріжну економічну силу повітових центрів, зменшуючи річну консумцію економічно міцного Стрийського Повітового Союза кругло на 8.000 кґ.

Принявши, таким чином, 150.000 кґ. — за більш-менш правильний розмір річного споживання цукру з боку повітових центрів і збільшивши цю квоту 34 рази (кількість П. С. К. по даним статистики РСУК за 1927 рік), — дістанемо сумарний розмір річного запотребування цього товару всіма повітовими союзами разом, власне — сумарне річне споживання цукру їх окремих членів, а саме:

$150.000 \times 34 = 5.100.000$ кґ. (5.100 тон чи 510 ваґонів) — на суму 8.670.000 зл. п.

Маючи таку консумцію, таке величезне річне запотребування цього споживчого артикулу з боку нашого обєднаного кооперацією села, не приймаючи в рахунок міста, — приходимо до думки про конечну необхідність заснування своєї власної кооперативної цукроварні, продуктам якої вже маємо забезпечений згори свій український ринок збуту. Цією акцією українська кооперація:

1. заощадить собі великі капітали, що зараз у виді певної надплати до дійсної ціни цукру, переходять до рук капіталістів-цукроварників,

2. перестане бути посередником, постачаючи чужий товар своїм кооперативам, й нарешті

3. піднесе технічний рівень сільського господарства, збільшуючи його інтенсифікацію плянтуванням цукрових буряків.

Всі ці користи в майбутньому мусять побороти сучасні труднощі організації, принявши на увагу, що підприємство подібного характеру, яке має цілком певний, добре забезпечений свій українськнй ринок збуту, — що ми старалися довести цифровим матеріялом, приведеним вгорі, — за певний дуже короткий речинець — повинно повернути всі витрати основання, повернути той інвестиційний капітал, що буде покладений в основу цієї першої української кооперативної цукроварні на західньо-українських землях.

II. Другою, не менш цікавою цифрою згаданої статистики, вважаємо розмір річного запотребування Стрийським Повітовим Союзом солонини, смальцю, ковбаси, що вказаний союз на протязі 1928 року доставив своїм членам, а саме:

солонини . . .	21.164 кґ.	на суму . .	69.842 зл.	(á 3.30 зл. кґ.)
смальцю . . .	2.125 „	на суму . .	7.650 „	(á 3.60 зл. кґ.)
ковбаси . . .	3.254 „	на суму . .	12.691 „	(á 3.90 зл. кґ.)
Разом	26.543 кґ.	на суму . .	90.183 зл. п.	

Приблизно 40% цієї кількости, саме — 10.617 кґ. на суму 36.073 зл. п., — кооперативи купують приватно, поза своєю повітовою централею. Принявши факт цей на увагу, одержимо картину більш-менш правдивого споживання кооперативами Стрийського Повітового Союза цих виробів мясарських, а саме:

26.543 + 10.617 = 37.160 кґ. на суму 126.256 зл. п.

Щоби дістати уяву про розмір річного запотребування цього споживчого артикулу з боку 34-х П. С. К., членів РСУК, приймемо, користуючись міркуваннями, що нами були додані при розгляді ринку збуту цукру, — за пересічний розмір споживання мясарських виробів поокремими союзами квоту в 35.000 кґ., зменшивши, таким чином, річне споживання Стрийського П. С. К. на 2·160 кґ. — тоді дістанемо приблизний річний розмір консумції цього товару нашим скооперованим селом чи другими словами, — більш-менш правдивий для цього товару ринок збуту, а саме:

35.000 × 34 = 1.190.000 кг. (1.190 тон чи 119 ваґонів) на суму 4.165.000 зл. п. (пересічно á 3.50 зл. кґ.)

Така велика цифра річного споживання цього товару робить потребу заснування як модерно оборудованої різниці (бойні), так і склепу виробів мясарських, що мавби завданням — доставляти кооперативним повітовим осередкам солонину, смалець, ковбасу й другі мясарські вироби — товар, що до цього ще часу постачається приватними купцями.

Таким чином значна частина нашого селянства:

1. знайде можливість доброго збуту для своїх бозріг і худоби, цим підносячи дохідність своєї господарки,

2. кооперація заволодіє новою галузею продукції,

3. село почне отримувати мясарські вироби кращої якости й дешевшої ціни,

4. посередницький капітал втратить тут свої позиції й взагалі, в цілому кооперативний рух зробить значний крок вперед.

III. Третьою дуже важливою цифрою нашої статистики рахуємо — розмір споживання ріжнородних перетворів хліборобської продукції, а саме:

муки, круп, пшона й таке инше, що виносить річно для Стрийського повітового Союза поважну квоту в розмірі 543.185 кґ. на суму 434.548 зл. п. (á 0.80 зл. кґ.).

Зауважено, що 50% цієї кількости кооперативи, члени П. С. К., закуповують приватно. Такий великий відсоток пояснюється тим, що власники млинів, доставляючи муку союзові, часто не додержують умови і продають товар по одній ціні як повітовому Союзові, так і окремим його членам, що робить для останніх купівлю цього споживчого артикулу поза своїм союзом — більш бажаною і більш вигідною, бо в такий спосіб кооперативи дістають муку дешевше, уникаючи % зарібку, що накладає П. С. К. на ціну свого купна.

Додавши ці 50% порушення »торговельної дисціпліни« до цифри, вказаної вище, — одержимо приблизний розмір річного споживання муки кооперативами Стрийського Союза, а саме:

	543.185 кґ.	на суму	434.548 зл. п.
	271.593 „	на суму	217.274 „ „
Разом . . .	814.778 кґ.	на суму	651.822 зл. п.

Принявши — на підставі повищих міркувань — квоту в розмірі 800.000 кґ., за пересічний розмір річного споживання муки кооперативами окремих П. С. К., дістанемо, збільшивши цю квоту 34 рази, приблизний річний розмір споживання муки на терені ділання цих 34-х повітових осередків, а саме:

800.000 × 34 = 27.200.000 кґ. [27.200 тон чи 2.720 вагонів] на суму 21.760.000 зл. п. [á 0.80 зл. кґ.]

Ця величезна сума диктує необхідність й робить актуальною справу як найскоршого збудування власного кооперативного млина, що:

1. принесе з собою добрий збут для певної кількости українського збіжжа, звільнивши значну частину нашого селянства від тяжкої необхідности продавати хліб свій в осени, коли він найдешевший,
2. зменшить конкуренцію селян поміж собою в пошукуванні покупців на своє збіжжа, заощадивши йому таким чином час,
3. принесе кооперативам добру, без фальшування муку, на що вже довший час чути нарікання села,
4. зменшить ціни на муку,
5. збільшить »торговельну дисціпліну«, усунувши потребу закупна у приватників,
6. позбавить посередницький капітал поживи і, як результат такого ділання, — заощадить національній кооперації великі капітали.

IV. Нарешті, четвертою і останньою нашою цифрою буде — розмір річного споживання хліба і булок.

Квота ця для Стрийського Повітового Союза виносить:

хліба	47.772 кґ.	на суму 24.842 зл.	(á 0.52 зл. кґ.))
булок 300.927 шт. чи	12.038 кґ.	на суму 15.046 зл.	(á 0.05 зл. шт.
Разом	59.810 кґ.	на суму 39.888 зл. п.	

Приблизно 25% цієї кількости кооперативи, члени П. С. К., купують у приватних склепах.

Принявши це до відома, дістанемо річну консумцію хліба і булок для кооператив Стрийського Союзу у слідуючому розмірі:

	59.810 кґ.	на суму	39.888 зл. п.
	14.952 кґ.	на суму	9.972 зл. п.
Разом	74.762 кґ.	на суму	49.860 зл. п.

Ця велика квота, більш-менш однакова і для решти повітових осередків, яскраво доводить необхідність якнайскоршого запровадження власних кооперативних пекарень, щоби:

1. заощадити на цьому, позбувшись впливу посередницьких капіталів і
2. почати доставляти своїм кооперативам незасмічений, добре вимішаний, добре випечений і доброї ваги продукт, щоби в сумлінний спосіб заспокоїти цю першої необхідности потребу своїх членів.

Таким чином, власні кооперативні цукроварні, різні, склепи мясарських виробів, кооперативні млини і цілий ряд повітових кооперативних пекарень, — ось наші чергові завдання в сфері кооперативної продукції, — завдання, що чекають вже свого зреалізування, свого скорого позітивного вирішення.

Д-р Петро Панченко.

Освіта і виховання.

Нові завдання на освітньо-шкільному полі*)

(Під дискусію)

II.

Дальшим станом в обнові й санації »Рідної Школи« мусить бути зреформування так дівочих, як і хлопячих середніх і народніх шкіл.

Ця реформа не може йти по зразках шкіл існуючих в західній Европі, не може взоруватися на школах державних народів. Наші школи так народні, як і середні можуть взяти тільки дещо кращого з чужих шкіл, бо вони мусять бути примінені до вимог життя нашого народу і то народу поневоленого. Значить ми мусимо старатися про це, щоби ці школи були по можности як найменше залежними від кураторії, бо тільки тоді буде могла мати наша школа більшу свободу рухів і буде могла успішно обороняти права мови й захищати прямолінійне національне й народнє виховання своїх дітей в школі. Реформа рідного шкільництва мусить стреміти й довести до цього, щоби наша молодь обох полів по скінченні наших шкіл не дезертувала, не покидала свойого краю, свойого народу, щоби не йшла чужим на вислуги, щоби не була погноєм для чужих, а щоби оставала серед своїх, добувала нові цінности й в цей спосіб збогачувала свою націю.

Є фактом, що ми за першим прилученням України до Польщі втратили шляхту, та це була менш болюча втрата. Тодішні можновладці уважали простий нарід селянський за »bydlę« й тому не звертали на нього уваги. Завдяки цьому корінь дерева — народ остав ненарушений живий в родючій землі й по часі з цього коріння виросло буйне дерево, свідоміший народ, який видав інтелігенцію і навіть добув собі на короткий час волю. Тепер по другім прилученні нас до Польщі грозить нам далеко більше лихо, заглада нації. Дивімся, що діється. Пляни науки й виховання молоді в школах, існу-

*) Див. »К. Р«. за IX. 1929 р.

ючих під Польщею, є того рода, що ученики, учениці, скінчивши середню школу, гімназію, а головно семинарію є переважно спосібні їсти хліб тільки з державного жолоба. І ми бачимо, що сотки й сотки нашої молоді обох полів по скінченні навіть нашої рідної приватної школи мандрують між чужих на захід, головно в Королівство, Поморє і т. д. і там серед чужонаціонального моря, инколи ще подружившися з чужими, пропадають для нас марно, а що гірше переходять навіть в чужонаціональний ворожий табор, а їх діти стають завзятими яничарами. Як так дальше піде, то нам грозить це, що край остане без інтелігенції, що не буде кому працювати над двигненням народу з занепаду, а тоді опанують і село »кулка рольніче«, »каси Стефчика«, »тов. школи людовей« й польські ксьондзи і здеморалізують наш народ до решти. Треба знати, що »Tow. szkoły ludowej«, »Związek rolników« і Patronat kas Stefczyka урядили в р. 1928/29 пятидневний кооперативний курс специяльно для польських державних мужеських і дівочих семинарів, а на рік шк. 1929/30 є плянований краще зорганізований чотиримісячний кооперативний курс для семинарів, отже для тих, які в більшій части дістають посади учителів і учительок на селі. Вони на цих лєкціях виразно кажуть ученикам (цям), що їх завданням є вивчитися кооперації на те, щоби витискати українську й німецьку кооперацію, насадити там »kółka rolnicze i spółdzielnie«, і зорганізувати для них з наших селян покупців і їх польонізувати. Вони заповіли, що в р. шк. 1929/30 урядять для тих шкіл 4 — місячний кооперативний курс, а як протиділає цему Рідна Школа, Сільський Господар і т. д.?

Ми не можемо й не сміємо народньою кервавицею з таким тяжким зусиллям будувати й розбудовувати наші рідні школи на те, щоби вони давали нашим ворогам першоклясний робучий матаріял. Це страшне марнотратство, а ми за бідні, щоби на це дивитися байдуже. А так буде й мусить бути, доки ми не звяжемо наших шкіл з нашим народнім життям, доки ми їх не приноровимо до вимог нашого життя, доки не доведемо до цього, що наші діти, скінчивши нашу відповідно зреформовану школу, будуть спосібні створити собі самі відповідний варстат праці серед свойого народу й працюватимуть для добра народу, для двигнення його з темряви, з економічної нужди й в цей спосіб забезпечать собі гідний чесний кавалок хліба й культурного життя серед своїх.

Наша школа мусить бути такою, щоби могла це осягнути без права прилюдности й без державних патентів. В разі потреби мусить »Рідна Школа« подбати про це, евентуально в спілці з »Сільськім Господарем«, »Просвітою« й кооперецією та науковими інституціями, щоби створити й вищі школи, чи курси, чи може при відповідних наших культурних, економічних і наукових інституціях фахові наукові робітні, лябораторії, які приймалиби наших учеників (ниць) з середніх наших шкіл і вишколювалиб їх на потрібних нам фахівців, які й без державних патентів моглиби успішно працювати серед своїх у своїх народніх установах. Народні школи, які маємо тепер по селах, зорганізовані польським урядом, зовсім не відповідають потребам нашого села. Тому з часом, добувши відповідних фондів, мусить Рідна Школа враз з Сільським Господарем, Просвітою і кооперацією творити по селах свої доповняючі школи, деби сільські діти обох полів

могли поширити своє загальне знання й навчитись цього, що в даному районі є конечним для селянина, щоби він міг краще господарювати, культурно жити й стати ідейним українцем. Приміром — на Поділлі доповняючі школи з узглядненням рільництва та городництва. В окрузі Заліщик, Кут, Косова і т. д. конечні доповняючі школи із спеціяльним узглядненням садівництва. (В Річці приміром з кінцем серпня і з початком вересня є ще чудові черешні). В Яворові, Косові і т. д. конечні доповняючі школи з узглядненням гуцульського мистецтва, тут вже й народня школа повинна цей нахил населення узгляднювати й тому сюди повинні приходити на учителів люди з мистецьким вишколенням. Деінде в горах треба засновувати доповняючі школи з узглядненям поправи сіножатей, плекання худоби, та удосконалення молочарських виробів і т. д. і т. д., не забуваючи при тім про кооперативне усвідомлення школярів. Тільки така народня школа буде доцільна, тільки вона двигне наш народ з темряви, економічної нужди. Таку й тільки таку *живу, корисну школу* полюбить наш селянин, буде її цінити, шанувати й не пожаліє на неї гроша, бо побачить, що вона дійсно зробить з його дитини правдивого чоловіка.

Річ ясна, тут є *конечна згідна* співпраця Рідної Школи, Просвіти, Сільського Господаря, наших наукових інституцій і кооперації, бо сама Р. Ш., ані поодинокі згадані інституції цеї штуки не втнуть. *Тому є конечно необхідним, щоби ці освітні, культурні, економічні й наукові інституції взялися як найскорше разом до енергійної, згідної співпраці після згідно і спільно випрацюваних плянів та покинули свої окремі амбіції для добра загальної справи.* По містах і місточках семиклясова приватна школа Р. Ш. тільки тоді сповнить своє завдання, як змінить в дечому пляни науки, бо ця школа переорганізована польським урядом, нічогісінько дітям не дає, як виказав це кількалітній досвід. Як її зорганізувати, над тим повинні ми добре застановитися. Я мимоходом тільки скажу, що ця школа повинна навчити дітей добре поправно писати, читати, рахувати, дати в короткому начерку загальне знання фізики, природи, історії в певному реалістичному освітленні, так, щоби ученик бодай вчасти зрозумів, на що він учиться історії, географії, запізнати їх з найважнішими письменниками, які дали напрям літературі і мали більший вплив на формування нашого світогляду, з математики викинути альґебру і всякі ломиголовки а більше звернути уваги на рахунки практичні, між иншим не поминути в короткому начеркові торговельну аритметику. Кромі цього завести в відповідному обсягу для цих молоденьких нерозвинених ще школяриків кооперативне книговодство і діловодство; їх треба конечно ознайомити з кооперативними ідеями та історією кооперації, в короткім доступнім для них начеркові. Ця наша приватна 7 кл. школа »Р. Ш.« буде могла тільки тоді відповісти свойому завданню, як в ній буде наука безплатна. Вонаж має за свою ціль загорнути під свої крила всі наші діти з міста, а в першу чергу всі діти міської бідноти, щоби вирвати їх із під польонізаційного впливу польської народньої школи. Ці бідаки не тільки не в силі заплатити навіть найменшої оплати за науку, але їх дітям треба ще купити книжки, шкільне приладдя, теплу одіж та дати теплого молока. На це все треба грошей

і то богато і »Рідна Школа« мусить на це мати гроші, мусить їх добути, а в який спосіб, скажемо пізніше.

Я згадав вже, що наша середня школа виховує національних інвалідів, які майже нічого не дають, а хотять, щоби їх кормити; людей без творчости, підприємчивости, життєвої енергії, людей не спосібних створити собі варстат праці серед своїх і для своїх. Наші середні школи не учать молоді любити простий народ, не вщіплюють в них жажди праці й замаху до праці серед нього. Нашим дітям, як скінчать школи, є чужі наші робітники, є чужі селяне, вони не раз встидаються з ними йти і говорити, а не то працювати над ними і для них. Особливо дуже сумно представляються під тим оглядом наші приватні дівочі середні школи. Вони до тепер, на жаль, не видали майже жадної виднішої робітниці на народнім полі, майже жадної організаторки, пропагандистки, яка заняласяби згуртуванням і освідомленням нашого жіноцтва по місточках і селах. А ми знаємо, що жінка-мати є основою-підвалиною нації, народу. Ми цих ідейних освічених робітниць на народньому полі майже не маємо. Хтож цему винен? Суспільність і школа. Наша середня школа старається тільки впакувати дівчині відповідну скількість знання, потрібного для одержання патенту, права прилюдности й трохе національної свідомости й на тім кінець. Нам не треба такої школи, щоби давала нашим дітям лише кавалок хліба і то серед чужих.

Наша приватна середня школа кромі знання, яке дає дівчатам і хлопцям, мусить загріти молодь обох полів, а особливо дівчат, до любови для селян, ремісників і робітників, запалити їх до праці на народнім полі. Школа мусить їх навчити, як працювати для народу!

Скажіть, чи богато дівчат або хлопців, які здали матуру ґімназійну або семінарійну знає, як взятися до роботи на селі або серед т. зв. »простолюддя« (слуги, термінатори, робітники) в місті? Чи богато з них має відповідне знання до цього, щоби могти зачати працювати, або бодай чи знає, що треба зробити, щоби оснувати яке небудь товариство? Вони в школі на лєктурі мали лише твори з т. зв. красного письменьства, історії, а з наук суспільних нічогісінько, ані чичирк. Чи така людина здатна відразу взятися за правдиву народню роботу, щоби людей не дурити, як вона сама не має поняття про світ божий?

Наша середня школа забирає тепер з селянських і робітничих родин спосібніші діти на те, щоби зробити з них інтеліґентних робітників на народнім полі, а несвідомо й мимоволі відчужує їх від середовища, з якого вони вийшли. Під тим оглядом є конечна реформа. Наша школа має дбати не тільки про це, щоби дитину зробити спосібною до створення собі варстату праці, до добуття собі кавалка хліба, але середня школа має й мусить у нас дбати ще й про це, щоби дівчата й хлопці научилися суспільно працювати серед народу, щоби вони відчували конечність і потребу цього, щоби наша молодь обох полів і по скінченні школи була практичною ідейною працею звязана з масою селянства та міщанства.

Щоби наші дівчата і хлопці не пропадали для нас, для народу марне по скінченні середньої школи, щоби вони стали життєздатними, щоби могли створити собі самі варстат праці серед свого народу і в користь народу і щоби не відчужувалися від цих слоїв нашої су-

спільности, з яких вийшли, уважаю конечним увести вже тепер в наших середніх школах науку про кооперацію й другі суспільні науки. Це буде якраз наука, при якій на кожному кроці муситься ученикам й ученицям говороти про значіння і ролю селянства, про способи боротьби зі злиднями, про суспільне значіння робітництва, про значіння жінки в розвитку нації. При цих науках якраз пізнають наші дівчата і хлопці, що ми без селян і робітників нічого зробити не в силі, що якби не творча праця (фізична і умова), то ми не моглиби навіть жити й не моглиби мати куска хліба. Тут вони пізнають, що праця для суспільства є вдячна й конечна, що ця праця над народом помагає добути йому добробут, свободу й волю і що від добробуту й свідомости нородніх мас залежить і добробут його верхів-інтелігенції, що, працюючи для народу, вони працють теж для себе. Ці науки отворять нашій молоді очі, її круговид поширшає й стане більш реальним і ідейним. Це, на мою думку, звяже нашу інтелігентну молодь обох полів з нашим селянством, з нашим робітництвом, це зрозуміння народнього життя задержить цю молодь серед своїх і для своїх.

Тепер ходить про це, як і в яких розмірах увести це навчання в наших середніх школах вже в найблищому часі. Це справа не легка. Основну реформу нашого приватного шкільництва швидко перевести годі. Над цим мусять попрацювати довгий час визначні педагоги й фахівці ріжних ділянок нашого життя, які добре знають наше народнє життя і його потреби. На разі, не зміняючи в основі пляну науки в наших школах, можна подати лише менше або більше вдалі проєкти додаткових систематичних сільськогосподарсько-кооперативних курсів, які моглиби вже тепер бодай в части зробити нашу школу більш практичною а тим самим і кориснішою для нашої молоді. Річ ясна, що над такими проєктами мусілаби розвинутися р і ч е в а дискусія в часописах, на спільних анкетах в кружках »Рідної Школи« з кооператорами й педагогами. Так передискутовані проєкти малиби відійти до Головної Управи Р. Ш., де знов на спільних сходинах Г. У. »Рідної Школи« педагогів, кооператорів з Ревізийного Союзу, агрономів й других фахівців вони малиби бути передискутовані й з них мавби бути виготовлений якийсь один плян, якийби найкраще підходив до наших відносин і найшвидше мігби бути вже введений в життя. Цієї квестії не може розвязати ані сама »Рідна Школа«, ані педагоги, бо тут мусять бути уложені відповідні кооперативні підручники для діловодства, книговодства, всесвітньої історії кооперації, сусп. економії і т. д. Це може зробити »Р. Ш.« тільки при співпраці фахових кооператорів, знавців і практиків, які основно перестудіювали кооперацію і є обзнакомлені з відповідним матеріялом і плянами науки кооперації в школах за кордоном. Без підручників ученики (ниці) богато з науки не скористають. Вони мусять мати з чого вчитися, бо будуть мусіли с о л і д н о підготовитися до кінцевого іспиту перед відповідною комісією, до якої мусівби увійти відповідний делєгат Ревізійного Союзу. Без співпраці фахових людей з Ревізійного Союзу ще й тому не можливо вирішити цієї справи, бо кінцевий іспит з цих курсів має дати можність нашим абітурієнтам зараз по іспиті одержати місце, на разі як практиканта в кооперації, (в характері організатора, пропагандиста, книговодця, крамаря і т. д.) залежно від спосібностей і підготування; а про це власне буде рішати Ревізійний

Союз і тому його вказівки при вводженню плянів науки про кооперацію в школах і при укладанні підручників мусять бути міродайними, розуміється по передискутованні цеї справи з педагогами. Ревізійний Союз мусить мати вплив на кооперативне виховання цих ґімназистів (ток), семинаристів (ток), щоби з чистою совістю міг допустити їх до кооперативної праці. А тоді введення цих плянів навчання кооперації при середніх школах за згодою, порозумінням і вказівкам Ревізійного Союзу зробить вже зараз нашу середню школу продуктивною, з неї вже тепер будуть могли виходити життєздатні хлопці й дівчата, спосібні до праці серед свойого народу й не будуть потрібуватися тягнути в чужину й топитися в чужому морі зі шкодою для своєї нації. А нам треба вже й тепер по селах і містах богато інтелігентних кооператорів.

Тут не один скаже: як то по матурі на село, на книговодця, на крамаря!? Так! Як можуть по матурі йти наші хлопці й дівчата на село і то чуже 80 км. від стації на учительські посади, то чому не можуть вони працювати в сприятливіших, культурніших відносинах в українському селі для українського народу?!

Я можу подати лише проєкт пляну в короткому начеркові.

В першій, другій та третій клясі 1 година тижнево читання кооперативних популярних книжочок, а при тім цікаве ведення дискусійних, інформаційних гутірок з дітьми (до цього надавалибися книжочки Гаврилка, »Читанка про лихварів«, в третій клясі вже »Кооперативний буквар«. Кромі цього повинні бути в українських читанках поміщені відповідні уступи на теми спільництва. При математиці належить узглядднити дещо з кооперативних рахунків. При додаванні, множенні, діленні виготовляти фактури, в третій клясі при обчислюванні процентів, дисконту, ескoнту, рабату, і т. д. і т. д., задачі з торговельної практики.

В четвертій клясі починавсяби вже властивий кооперативний курс, а властиво кооперативно-господарський курс. Особливо в дівочих ґімназіях требаби ввести крім науки про кооперацію і торгівлю, науку про управу ріллі, огородовини, про раціональне плекання дробу, худоби, безрог, бджіл, плекання саду і способи його експльоатування. Введення в ґімназію, особливо жіночу, також наук з области сільського господарства уважаю тому дуже доцільним, а навіть необхідним, що тепер є стремління знести учительські семінарії, а створити 5 клясові ґімназії в яких підвиховувалисяби кандидати на учителів, які по скінченні ґімназії малиби ще два роки учитися в інституті педагоґічнім. Вже й тепер ті, що скінчили ґімназію мають першенство перед тими, що скінчили учительську семінарію. З цього виходилоби, що невдовзі більшість абсольвенток ґімназій посвятиться учительському званню і піде на село. Тому їм, як що вони мають бути пожиточними одиницями на селі і причинитися до двигнення нашого народу, є необхідним запізнатися хоч дещо з сільським господарством і кооперацією. Якби не ставало години в ґімназії на обі практичні науки, то можнаби ввести біфуркацію, деби в одних відділах зверталося більше уваги на сільсько-господарські науки, а в других більше на кооперацію. Річ ясна, що до підготовки цих плянів треба ще конче запросити агрономів, які учать в рільничих школах, і агрономів, які працюють при Повітових Союзах.

Тому требаби вже від четвертої кляси змінити відповідно плян навчання, не зміняючи його на разі суттєво, тому, щоби ще на разі ці ґімназії могли одержати право прилюдности й не замикали молоді доступу на високі державні школи. Я би радив увести на разі ці додаткові практичні дисціпліни в першу чергу у Львові тому, що там в центрі є богато відповідно підготованих й досвідчених кооператорів і агрономів й там цей досвід-експеримент мігби бути найкраще й найдоцільніше переведенній. Кромі цього моглиби деякі ґімназії й семинарії ввести цей експерімент у себе, о скільки уважалиби, що в даній місцевості є догідні до цього відносини. А по кількох літах, якби показалося, що в цей спосіб зреформована щкола є доцільною, що вона дійсно дає можність її абсольвентам (кам) створити собі відповідний варстат праці серед свого і для свого народу, можнаби в цей спосіб зреформувати всі наші школи і бодай частина тих шкіл моглаби відректися права прилюдности. (Так як тепер справа стоїть, то є ясно, що кураторія з часом відбере право прилюдности всім нашим ґімназіям, хочби відповіли всім вимогам).

В четвертій клясі, особливо в жіночих гуманістичних ґімназіях можна ввести науку аґрономії на місце науки природи, можна додати ще евентуально одну або дві години в 7 клясі на науку про будову, чинности людського тіла та ґіґієну, а в 6. 7. і 8 клясі по одній годині аґрономії з практичними працями у відповіднім ґімназійнім городі. Докладніше цю програму мусілиби розробити педаґоги-аґрономи.

В другому кооперативному відділі училосяби також в 4 і 5 клясі аґрономії замісць природи, а кромі цього відповідні предмети з области кооперації й економію.

В четвертій, пятій, шестій та семій клясі по при це, по 3 години, а що найменше по дві години тижнево науки про кооперацію і торгівлю а по семій клясі кінцевий іспит при участи делєгата Ревізійного Союзу, або в осмій клясі повторення, поглиблення і доповнення матеріялу з области кооперації й економії, а по совісній клясифікації — свідоцтво без кінцевого іспиту.

На четверту клясу я призначивби книговодство, 3 ґодини тижнево, на 5. клясу кооперативне діловодство: кооперативне законознавство, закладання кооператив, ревізія, векслевий закон, правна порада, податки і т. д. і товарознавство, на 6. клясу всесвітня історія кооперації, історія української кооперації й початки теорії кооперації, на 7. клясу докінчення й поглиблення теорії кооперації та економія. Тут рішаюче слово що до розкладу цих предметів і їх обсягу має і мусить мати Ревізійний Союз, бо він мусить знати, яких буде мати з них робітників, а робітників мусить мати таких, яких вимагають обставини, серед яких розвивається наша кооперація й сільське господарство. Робітники мусять бути рішучо ідейні, щоби були в силі посвятити бодай дещо із своїх особистих вигод і забаганок для загального добра народу. Ці курси кооперативно-торговельно-господарські мусілиби бути правильно візитовані інспекторами Р. Ш., відповідним інспектором Ревізійного Союзу, та відповідним аґрономом практиком і педаґоґом рівночасно з Сільського Господаря.

Звідки взяти на це в ґімназії й семінарії годин? В низшій ґімназії можна з чистою совістію взяти одну годину зі співу, бо на мою думку гріх мучити діти, які не мають ні слуху, ні голосу теорією співу.

Спів може бути обовязковим тільки для тих, що мають слух і голос. В разі потреби, можна взяти бодай одну годину руханки, в цілій ґімназії, на кооперативну науку. Я бувби за знесенням обовязкової ґімнастики в тому виді, в якому вона існує в наших школах, мимо цього, що я був і є її прихильником. Після моїх спостережень й особистого досвіду, той спосіб ведення ґімнастики, який обовязує в наших ґімназіях, не скріплює здоровля і сил наших дітей в школі, а нищить їх здороля. Вона стремить до того, щоби зробити з наших дітей змагунів, спортовців, отже є дуже односторонньою. І так можна завважати, що більшість нашої молоді віддається невміло й односторонньо спортові, занедбуючи себе зовсім духово й ідейно; їм здається, що вони будуть найбільш хосенними для своєї вітчини, як добудуть як найбільшу фізичну силу і зручність; вони чують тоді відразу до духової, культурної праці, стають манякaми, а кромі цього нищать своє здоровля. В наслідок цього одностороннього напряму, ми бачимо ще й дуже сумне явище, ми стрічаємо тепер, чого не було перше, великий процент молоді, який вже в першій і другій клясі, в наслідок футбола, має слабе серце, а другі хороби в наслідок надуживання спорту й руханки. З досвіду знаю ще й те, що по теперішній руханці не можливо правильно вести лєкції. Діти не є спосібні напружити увагу, вони є перемучені руханкою. По такій руханці їм требаби, бодай пів години відпочинку, щоби могли прийти до себе. Узгляднім ще й це, в яких салях й відносинах відбуваєся руханка. На мою думку булоби найкраще по третій годині продовжити павзу ще на 10 або 15 хвилин і ввести легоньку ритмічну руханку-забаву при легкому співі або музиці. Це булоби при даних умовах може найдоцільніше й не нищилоби здоровля наших дітей.

Це булаби одна година на науку кооперації у висшій ґімназії; другу годину зискавби я через обкроєння і скорочення матеріялу латинської мови (в гуманістичних) а греки в клясичних ґімназіях; третю годину одержавби через обкроєння рисунків в гуманістичній ґімназії, а латини в клясичній. В шестій та семій клясі можна евентуально зискати третю годину з історії. І це булоби доцільне, бо теорія кооперації та економія вяжеться по части з наукою історії. Це булоби навіть корисне, бо через це можна зреформувати науку історії, дати їй инші основи, а через це молодь зискалаби богато на зрозумінню властивої історії й поширилаби свій світогляд. Кромі цього мусілосяби ввести в шестій та семій клясі обовязкові лєктури з области кооперації та сільського господарства, щоби молодь могла поглибити своє знання. Так само булиби обовязкові реферати на кооперативні теми, звязані з потребами господарського життя нашого народу і з практичною роботою кооператорів в місті й на селі.

При таких школах, де введено такі курси, мусівби безумовно повстати замісць дотеперішніх так зв. научних кружків, кооперативні кружки, поділені на такі секції, які моглиби в цілости охопити потреби життя молоді. Там моглиби бути кромі кооперативної секції секція літературна, історична, природнича, сільсько-господарська, спортова і т. д., а головну увагу зверталосяби на секцію »науки праці на народньому полі.« Ця секція булаби певного рода семинаром, де ученики й учениці, під проводом вишколеного кооперативного пропаґандисти з вищою освітою, присланого Повітовому Союзови Ревізій-

ним Союзом, училисяби працювати серед народу, училисяби вести й орагнізувати народню роботу. Учениці (ки) мусіліби обовязково випрацьовувати відповідні реферати на теми пляново, доцільно й методично обдумані й розділені поміж учеників (иць) відповідних років учителем пропаґандистом. Пр. ученик (ця) має самостійно оснувати чит. Просвіти, Луг, Кружок Р. Ш., Кружок С. Г., позичково-щадничу касу, споживчу кооперативу і т. д. В такім рефераті ученик (ця) мусить обняти цілість поступування: підготування ґрунту на селі підоснування якогось товариства, виготовлення подання, підписання статутів й їх обяснення, сказати куди має бути спрямоване подання з статутами, як приготовити все до загальних зборів, відповідна пропаґандистична й обяснююча промова, способи, якими має викликати дискусію селян, зацікавлення даною справою, відповідь на запити, які евентуально моглиби бути до нього спрямовані, реєстрація економічних установ. Подібною темою булоб: організація культурно-освітнього, співацького чи драматичного гуртка при кооперативі й як має виглядати праця в ньому, кружка С. Г. і т. д., урядження й переведення на селі або в місті ріжного роду кооперативних, сільсько-господарських і других анкет, свята кооперації і т. д. Словом в такому кооперативному кружку малиби навчитися ученики, учениці практичної народньої роботи на всіх ділянках народнього життя.

Питання, як удержати такого пропаґандиста й рівночасно учителя, як удержати педаґоґа-агронома?

Я думаю, що половину або три чверти платилаби кооперація, а решту »Р. Ш.« Це тому так, бо він робивби пропаґандистичну, отже і культурно-освітню роботу по кооперативних кружках, а рівночасно вівби пропаґанду за обєднання кооперації з Р. Ш. і його пропаґанда за Р. Ш. булаби в цьому випадкові дуже успішною, бо він мігби тепер на кожному кроці вказувати селянам на хосенну роботу Р. Ш. іменно на виховування нею з селян і робітників для народу народніх культурно-освітніх і економічних працівників; в такому разі й аґроном педаґоґ мавби дані для пропаґанди рідношкільної ідеї.

Попри це належить подбати про взірцеве ведення учениками шкільної споживчої й ощадностевої кооперативи. Чотири рази до року мається перевести в шкільній кооперативі замкнення книг, рахунків, зробити білянс. Перевести чотири рази в році загальні збори кооперативи, вибір надзірної ради й управи а то на початку шкільного року, перед Різдвом, перед Великоднем і при кінці шкільного року. Ходить о це, щоби якнайбільше число учеників, учениць могло в році обзнайомитися з кооперативним книговодством і з практичною кооперативною роботою. При кожноразовім виборі надзірної ради й управи мусівби все хтось найбільше досвідчений із старої надзірної ради й управи увійти до нової, щоби ввести в діло нових членів-робітників. Контроля мусілаби переводитися дуже часто й совісно, щоби не дати нагоди до надужить, бо це би здеморалізувало молодь. Ревізійний Союз враз з Головною Управою Р. Ш. мусить подбати про те, щоби всі ці шкільні кооперативи мали менш більш згідні статути. Кромі цього булоби вказаним, щоби кожний ученик, учениця, а бодай активний член кооперативного кружка, в часі різдвяних, великодних, або великих ферій відбув одномісячну практику в кооперативі свойого села і то одного року в споживчій, другого в кредитовій, третього

в молочарській кооперативі й обовязково привіз і доручив управі гімназії відповідну посвідку від управи й надзірної ради. Це малоби велике практичне значіння, бо звязувалоби нашу молодь, а особливо дівчат зі селом. Вони в цей спосіб пізналиби краще село й його потреби, а по при це набралиби сміливости і певности в публичних виступах і так, увійшовши вже раз в народню роботу, вже би її так легко не кинули.

Після інформацій учительок й учителів деяких семинарій можна цей сам плян сільсько-господарсько-кооперативного курсу завести і при семинаріях, де рівнозначною клясою з IV кл. гімн. є I курс семінарії. Години на науку кооперації можна узискати через обкроєння 1 години польської мови, одної години руханки, 2 із співу й музики, або робіт, а на вищих курсах 1 години практичних лєкцій.

При семінаріях требаби зреформувати ще науку природи. Так дівчата, як і хлопці по скінченні семінарії йдуть по більшій части на учительські посади на село (тут пішлиби до приватних зреформованих народніх шкіл на село), тому мусять вони бути обзнакомлені з потребами селянина, селянки. Вони мусять обзнакомитися так теоретично, як і практично з поступовим способом управи ріллі, огородовини, плеканням садів, бджільництвом і т. п. Тому при науці зоольогії мусілосяби більше узгляднювати анатомію домашніх звірят, науку про раси отже виплекування рас, раціональну годівлю домашніх звірят, між иншими птицеводство, бджілярство і т. д., науку про шкідників піль, городів, садів, хороби домашніх звірят і поміч в наглих випадках (лікування). При ботаніці мусілосяби узглядните промислові ростини, лічничі зела і т. п., управу збіжа, огородовини та других хосенних ростин, плекання садів (щіплення). Обзнакомлення з ріжного рода почвою, звичайними й помічними погноями. Окрім цього докладніше — гігієна хати, родини й д и т и н и.

Введення науки про кооперацію й сільське господарство в семінаріях малоби величезне значіння для нас, бо вони викидають свою молодь головно на село між селян і тут вони, учачи в приватніх сільських народніх школах Р. Ш., моглиби помогти Р. Ш. звязатися з селом через свою працю в кооперативах, кружках С. Г. Ну і в школі таки підготовлялиби, вироблялиби наших сільських дітей на кращих, розумніших і свідомих господарів (господинь). Для такої примінної науки природи або й крім того осібного предмету агрономії требаби додати бодай одну-дві години тижневих й требаби постаратись щоби її учив агроном. Наука про кооперацію, як в гімназії.

Щоби ці додаткові курси можна було завести в середні школи і успішно вести, м у с і л и б и о б о в я з к о в о у ч и т е л і н а ш и х п р и в а т н и х ш к і л п і д і в ч и т и с я к о о п е р а ц і ї, бо цієї роботи в школі не мож звалити виключно лиш на працівників кооператорів з Повіт. Союзів і Маслосоюзів тому, що в них нема стільки часу. З часом буде можна обсадити ці місця фаховими учителями кооперації.

Це введення науки в наших середніх школах малоби дуже велике значіння для »Рідної Школи«. Вона, підготовляючи ідейних робітників для нашої кооперації, малаби повне право вимагати від кооперації за це значної матеріяльної помочі, а кооперація, маючи з такої школи наглядний хосен, дуже радо прийшлаби Р. Ш. з так видатною матеріяльною помочію, на яку лише відносини позволилиби. (Кінець буде)

М. Ростковйч.

Шляхи розбудови с. г. кооперації.

(З приводу дискусії над цією справою).

V.

Схема нашого кооперативного будівництва в майбутньому.

Ми, розуміється, не можемо нині предбачити, якими шляхами в дальшому піде наш господарський розвиток. Тут нам може зустрінутися богато сприятливих і несприятливих обставин, що цей шлях можуть змінити. Одначе це ні трохи не звільняє нас від обовязку улаштувати нашу роботу після якогось обдуманого пляну.

В своїй схемі я приймаю на увагу головним чином село, бо що до міста, то тут мало що можна сказати нового. Ціла схема базується на засадах, що їх висунув у своєму проєкті інж. Раковський і які зрештою примінюються нині у всіх передових країнах: спеціялізація, районізація (або централізація) і 2-степенна система кооперативного будівництва.

На перше місце я навмисне висуваю с п е ц і я л і з а ц і ю, бо вважаю, що від неї залежить в найбільшій мірі успіх кооперації і підняття нашого народнього господарства на вищий ступінь. Під спеціялізацією розумію таку схему кооперативного будівниитва, коли кожну головну галузь сільського господарства обслуговує окремий вид кооперації. Таких видів спеціялізованих кооператив може бути кілька, більше чи менше, в залежности від степеня інтенсифікації сільського господарства та від инших умов, які сьогодня передбачити не можна. Головніші з них наступні: 1) кредитова кооперація, 2) молочарська, 3) яйчарська, 4) збіжева, 5) для збуту худоби, 6) промислова, якої може бути кілька родів (цукроварні, гуральні, крохмальні, фабрики цикорії і инші). Тут може бути сумнів лише відносно яйчарської кооперації, яка не всюди і в Західній Европі являється самостійною, бо збутом яєць часто займаються инші кооперативи: молочарські, споживчі, то що. Одначе, я вважаю, що ця галузь розвинеться у нас в самостійну кооперацію, яка мабуть займе перше місце серед всіх инших видів кооперації, бо, з огляду на наше малоземелля, на транспортні умови і на далекість ринків збуту, лише ця галузь сільського господарства може розвинутись у нас як найкраще і поширитись до солідних розмірів. Тому вона неминуче має створити окремий, самостійний вид кооперації.

Не зазначаю тут окремої закупочної кооперації, головно для закупу помічних погноїв і насіння, бо цю функцію можуть успішно виконувати збіжеві та кредитові кооперативи, які до цього найбільше надаються. Чи самі збіжеві кооперативи будуть окремо існувати, тяжко сказати. Можливо, що збіжеві магазини будуть існувати при кредитовій кооперації, як це часто трапляється в країнах Західної Европи, тим більше, що виглядів на велику надпродукцію збіжжа немає ніяких. В кожному разі, коли збіжеві кооперативи і повстануть, то лише в деяких районах, головно на Поділлі і на Волині, але в загальному

2*

народньому господарстві західних земель вони великої ролі відогравати не будуть.

Також самостійною має бути кооперація для збуту худоби. Це не тільки тому, що ця галузь господарства відограє і буде відогравати в нашому господарстві поважну ролю, але і тому, що її не легко сполучити з якимсь иншим видом кооперації. Тому і в країнах Західної Европи товариства для збуту худоби часто появлялись раніше, ніж инші види збутової кооперації. Та й завдання таких товариств і технічні функції їх багато ріжняться від завдань і функцій инших видів сільсько-господарської кооперації. З цієї кооперації може виділитись потім окрема перероблююча кооперація — кооперативні різні, рівнож як із збіжевої — кооперативні промислові млини.

Постачанням сільсько-господарських машин і рільничого знаряддя може занятися також кредитова, або збіжева кооперація, але на селах для використування більших машин мають бути окремі машинові товариства (Туган-Барановський називає їх виробничо-допомоговими артілями). Очевидно, що поруч з цими кооперативами може виникнути богато инших спеціялізованих кооператив, так би мовити, контрольно-виховуючого характеру: контрольні товариства, кооперативи для плекання расової худоби та дробу і т. п. Але це не входить в схему організації, тому я про тих не згадую.

Про користь і вигоди такої спеціялізації кооператив не буду розписуватися, бо це є занадто відоме з кожного підручника кооперації та з прикладів західно-европейських країн, що нам усім також добре відомо. Скажу тільки, що немає ніяких причин думати, ніби то вона для нас не надається. Для нас усе надається, тільки навчімося те все до наших умов застосувати. Колись також думали, що не хлопська то справа перцем та милом торгувати, але тепер ми бачимо, що і »хлоп« торгує ними не гірше, ніж хтось инший і ми вже так не думаємо. Тож і в инших ділянках навчімося йти за другими народами, бо »не святі горшки ліплять«.

Р а й о н і з а ц і я або вірніше централізація є другою неминучою умовою сільсько-господарської кооперації. Як збутом сільсько-господарських продуктів, так і закупом ріжних потреб для цього господарства не можуть займатися дрібні сільські кооперативи. І то не тільки тому, що одно село не має для цього відповідних фахівців, але головно тому, що це невигідно, а иноді просто неможливо. Що могла би зробити сільська місцева кооператива в справі збуту худоби, збіжжа чи яєць? В найліпшому випадкові було би те, що нині є: перепродати зібраний продукт приватному посередникові, бо навіть централя кооператив не дала би собі ради з тою мішаниною, яку кооперативи доставляли би. Вона не витримала би конкуренції приватних гандлярів, які на торгівлю такими продуктами мають відповідний сприт і свої засади. Кооперація може витримати конкуренцію приватних купців тільки тоді, коли має до діла з продуктом стандаризованим, який є відомий на ринку і на який є попит. Колиж це продукт нестандаризований, то його треба вміти продати, на що є здібний тільки приватний посередник. Це є головна причина, чому ми поза маслом і трохи яйцями досі майже нічого не робимо в справі збуту продуктів сільського господарства. А занятися виготовленням стандаризованого продукту може тільки кооперація, доцільно орга-

нізована, себто великі районові кооперативи, що мають для цього відповідний фаховий персонал (в тому числі і агрономів) та великі технічні урядження. Тому треба ясно сказати, що спеціялізовані кооперативи викличуть стандаризацію продуктів, а не навпаки.

Кожна районова кооператива вибірає своїм місцем осідку найдогідніший комунікаційний центр. Збіжеві і яйчарські магазини та склади с.-г. продуктів мають бути обовязково при залізничій стації, тоді як переробнюючі кооперативи місцем свого осідку вибірають центри з огляду на сировину: чим ця сировина тяжча від готового продукту, тим центр кооперативи (її підприємства) має бути блищий до продуцентів. Для молочарської кооперативи близькість залізниці має не таке значіння, як прим. для різні.

По такій же схемі має бути організована і споживча кооперація: великі районові кооперативи з місцем осідку по можливости при залізниці, а на селах тільки філії цих кооператив. Тут грає ролю не тільки економія на доставі товарів, але і те, що велика кооператива буде мати вистарчаючий асортимент ріжних товарів і капітал буде швидше обертатися. Ми знаємо, як нині по кооперативах, які ведуть торгівлю мануфактурою чи модною галянтерією, товар залежується роками, бо запотрібування на нього в селі є невелике, або він вийшов з моди. Та й вибір такого товару невеликий, хоч часто вартість його перевищує вартість всіх инших товарів кооперативної крамниці. Вже і нині деякі повітові союзи носяться з думкою про ліквідацію існуючих по селах споживчих кооператив і відчинення замісць них філій повітової кооперативи І ступня, на яку кооперативу мав би перетворитися сам союз. Без сумніву це принесло би великі матеріяльні користи та облекшило б технічне керівництво кооперативною роботою в цілому повіті. Тоді не було би марнотратної господарки по сільських кооперативах, на чому ми тратимо нині, можна просто сказати, міліони; та й конкуренційна політика з приватними склепами по селах провадилась би однозгідно і пляново. Тоді і населенню скорше можна булоб показати користи від кооперації. Все майно кооператив мусіло би бути переведено книжково на центральну кооперативу, що великих труднощів з ніякого боку не представляло би. Але на мою думку на таку реорганізацію ще не наступив час. Крім того немає потреби заводити в наших умовах аж так великі кооперативи, як повітові. Доцільнішим буде створити районові кооперативи на 10-20 сіл кожна. Головне, що нас стримує нині від такої реорганізації — це несвідомість нашого населення. Потрібна ще довга організаційна робота у самому селі, щоби виховати цю свідомість і викликати довіря у всього населення до кооперації взагалі і до керуючих центрів зокрема. Але для того мусимо багато дечого змінити в нашій дотеперішній системі керівництва і кооперативної господарки.

У відріжнення від усіх инших видів кооперації тільки кредитові кооперативи мають задержати свою самостійність по селах. Тут районові кооперативи користи не принесуть, а навпаки вони принесли би шкоду в справі мобілізації капіталу. Цей капітал треба видобути зі всіх найменших закамарків життя, запроваджуючи не тільки добровільні вкладки, але і примусову, організовану ощадність. А це може зробити лише сільська кооператива. В разі потреби, у великому селі може існувати навіть дві, або більше українських райфайзенок, бо

тут ходить не так про господарність капіталом, як про його мобілізацію.

Що до системи союзного будівництва, то тут має бути застосована виразна двох-степенна її форма. В Західній Европі скрізь майже в споживчій і с.-г. кооперації проведена ясна 2-степенна система організації. Двох-степенна система кооперативного будівництва являється необхідною як з оглядів господарських (уникнення зайвих видатків, звязаних з існуванням посередніх установ), так і з огляду на організаційну доцільність не тільки місцевого значіння, але і в загально українському маштабі. Що двохстепенна система кооперативного будівництва являється найдоцільнішою, показує нам західноевропейська кооперація, де навіть споживчі кооперативи не мають своїх посередніх надбудов. Нині повітові союзи мають рацію існування лише тимчасово і то з двох мотивів: поперше тому, що наші сільські кооперативи являються занадто карлуватих розмірів і є розпорошені по цілому краю, далеко від комунікаційних пунктів, через що централя їх не може обслугувати, а подруге, повітові союзи виконують нині функцію організаційних центрів, що являється неминучим в наших умовах. Але після того, як населення буде досить зорганізоване і створяться великі районові кооперативи, повітові союзи стануть зайвими і мусятимуть зліквідуватися, зглядно виконувати ролю районових союзів. На місце них повстануть районові кооперативи I ступня, або будуть відчинені гуртові склади централі споживчої кооперації. Невиключено також, що деякі союзи перетворяться у відповідні централі сільсько-господарської кооперації: молочарської, збіжевої, яйчарської і т. п., бо місцем осідку цих централь мають бути міста, котрі з оглядів економічних і культурних являються найбільше відповідними.

Членами централі являються тільки кооперативи I ступня даної залузі с.-г. кооперації, за винятком кредитової кооперації, де членами централі являються повітові союзи (банки). В свою чергу членами районових кооператив I ступня являються репрезентанти (господарі) окремих господарств. Немає потреби тягнути до сільсько-господарських кооператив (за винятком кредитових) все населення села. Важно, щоби в них була заступлена як найбільша кількість самостійних господарств. Це у всякому разі не позбавляє цих кооператив характеру обєднання людей, а не майна. Певна річ, що зорганізувати такі районові кооперативи не буде легко, але тут не може бути непереможною перепоною те, як думає інж. Раковський, що тяжко буде намовити людей вступити членом до позамісцевої кооперативи. Тяжко було би їх намовити вступити туди через існуючу кооперативу, але нас не мусять спиняти труднощі, коли ми хочемо щось творити і поступати наперед. Ми на те і працюємо, щоби поборювати всякі труднощі, які стоять нам на дорозі до кращого. А в господарському житті найдеться мало таких труднощів, яких не можна було б побороти органiзованою силою.

Що до внутрішньої організації районових кооператив, то це буде залежати від обставин, які висуне само життя. Звичайно великі кооперативи розбиваються на місцеві секції, які ведуть і полагоджують місцеві справи. В нашому прикладі секції творили би окремі села. Вони відбувають свої місцеві загальні збори та вирішують на

селах льокальні справи і виносять постанови загального характеру по наперед виробленій в централі кооператив програмі, як це нині робиться у великих кооперативах Західної Европи.

Так мала би виглядати схема нашого будівництва с.-г. кооперації в майбутньому. Коли вона буде переведена в життя — тяжко сказати. Може за 10, може за 20, а може за 50 і більше літ. Все буде залежати у великій мірі від нас самих, цеб-то від того, яку ми поведемо підготовчу роботу для скоршого осягнення наміченої мети і наперед виробленого пляну. Одно лише є ясне, що ми цей плян мусимо виробити, а ще головніше мусимо уміти перевести його в життя.

VI

Реорганізація існуючих споживчо-господарських кооператив.

Оскільки ми признаємо, що тільки діференційована кооперація виведе наш нарід з господарської неволі й створить йому краще майбутнє, то ми мусимо підготовитися до цієї кооперації. Ця підготовка мусить іти поволі, але систематично. Не сміємо нервуватися і поспішати. Не мусимо робити стомилеві кроки, як гіперболічно висловлюється інж. Раковський, бо для таких кроків ми не маємо сили. Ліпше ідім тихою ходою, але певною, а саме головне не стіймо на місці, творім. Краще зробім менше, але добре, ніж закроїти богато і потім відступити назад ще далі, як були досі. Певна річ, шкода нам діється велика від того, що инші народи швидко ідуть вперед, а ми чим далі, то все більше від них відстаємо. Одначе, на це немає ради; мусимо примиритися з тим, що є, і не тратити віри в наслідки своєї праці, бо ми творимо наше нове життя не на якийсь обмежений час, а на ціле довге майбутнє. Правда, багато обставин нам не сприяє, але це ще не все. Щось далеко більше лежить в нас самих. Коли-б ми сьогодня мали всі сприяючі обставини, що лежать поза нами, то все ж ми ще так швидко не збудували б сільсько-господарської кооперації, як ми собі її ідеально уявляємо. Може воно навіть добре, що ми з великими трудноцами здобуваємо собі нові позиції, бо тоді і будова наша буде міцнішою.

Розбудову нашої сільсько-господарської кооперації мусимо почати з того, що вже маємо. Ця розбудова мусить іти в двох напрямках: з одного боку існуючі нині споживчо-господарські кооперативи зробити справжніми кооперативами, вдунути в них так би мовити кооперативного духа, а з другого боку поширювати їхню діяльність на инші галузі селянського господарства і в новий спосіб цю діяльність провадити. Що до першого напрямку, то треба собі добре усвідомити, що без віри нашого населення в кооперацію і без любови до неї не можемо і думати про її майбутній розцвіт. А цю віру і любов викличемо не самою пропагандою, тільки реальним ділом. Поки наші кооперативи і наша кооперація взагалі будуть місцем партійної боротьби за »диктатуру« і групових або особистих порахунків; поки в наших кооперативах будуть панувати манка і марнотратна ґосподарка, (за що часто терплять цілком невинні люде, а злочинці ли-

шаються непокараними); поки керівництво кооперативою буде тяжким, непосильним обовязком окремих одиниць, а не натхненою творчістю цілого загалу, доти не можемо говорити, що вже створено міцний фундамент, на якому має стати трівка, величава будова нашої кооперації. Це є наші найтящі гріхи, що недопускають нас до людського раю. І за ці всі гріхи найбільша вина падає на наші верхи, на наш кооперативний провід. Я не знаю, чи скоро ми ці гріхи зрозуміємо. Часом хотілось би пустити серед нас найбільшу демагогію, кидати бомби, стріляти з гармат, щоби стряснути самих себе, схаминутися і відкрити очі на жахливу дійсність. Ми часто в кооперативах ведемо таку політику, щоби борони Боже »противна сторона« не зібрала собі більшости, хоч дуже добре знаємо, що це шкодить кооперативі. Село, повіт, край починає між собою ворогувати і цю ворожнечу переносить з людей на саму справу, а справа занепадає і гине. Коли в кооперативі запановує одна якась група і до керування справами не допукає другу групу, то ця друга група старається підкопувати кооперативу, щоби насолити цим своїм противникам, виповідає уділи чи навіть закладає другу кооперативу. І ця затроююча згубна політика провадиться часто з гори, від керуючих центрів. Як багато могла би зробити для кооперативи наша сільська інтелігенція, але як часто вона лише шкодить справі, бо вважає себе форпостами тої чи иншої політичної групи! Але не ліпше стоїть справа і в наших кооперативних надбудовах. Там також часто на керуючі і відповідальні ролі призначаються невідповідні люде тільки тому, що вони належать до тої чи иншої політичної групи, або мають добрі знайомства. То ж попробуйте з такими людьми щось творити і іти »стомилевими кроками«! Але трагізм не в цьому, трагізм полягає в тому, що такі люде не знають і не розуміють, чи взагалі треба кудись іти. Тож мусимо зрозуміти, що з такими засадами ми сільсько-господарської кооперації не збудуємо і не тільки діференційованої, а просто ніякої. Кооперація потребує мати за собою ціле продуктивне населення, а не одну якусь партію, хоч як би вона не була великою і щиро народньою. Що до манк і марнотратної господарки по кооперативах, то зло полягає не в них самих, а в тому, що майже ніколи не буває ясно, хто за них відповідає. В наслідок цього або терплять невинні люде, або страти поносить кооператива і все йде далі своїм трибом, а населення тратить віру в чисту ідею кооперації. І тут вина падає на керуючі центри, що не припильнували за кооперативним життям на селі і не дали для нього ясної і простої системи, бо не можна спускатися на саме село, думаючи, що якось то воно своїм мужицьким розумом вивезе. Але цієї справи, нової для нього воно не вивезе. Село потрібує керівництва і догляду.

Повторюю: передумовою дальшої розбудови є справа існуючих споживчо-господарських кооператив. Для того, щоби справу з манками поставиги ясно, необхідно, щоби була ясна сама операційна, або ділова рахунковість, а в першу чергу склепу і каси. Старий спосіб контролі склепу — передача товарів по фактурі і лядовий денник — себе не виправдали. Поминаючи те, що крамар часто і не бачить фактури, через що не можна доказати, чи він той або инший товар перебрав чи ні, але коли він навіть підписав фактуру, то це ще не є доказом, що манко повстало тільки по

його особистій волі. Часто може бути, що манко криється в самій фактурі, (звичайна недостача товару, чи неправильна калькуляція, помилка в перемноженні чи в підрахуванні і т. п.), або в неправильних записах книговодця. Крамар тоді зданий на ласку инших осіб чи простого випадку, але в разі манка нічим своєї невинности удокументувати не може. Нікому і в голову не може прийти шукати помилки в фактурах, та це й не легка справа, коли тих фактур за цілий час набралася ціла купа. А коли товару не вистарчало і по самій фактурі, то тут уже ніякі провірки нічого не поможуть. Щоби цього всього уникнути, потрібно всі товари передавати до склепу на підставі окремого передаточного виказу (списку), який пишеться під копірку в двох примірниках, підписаних крамарем і справником кооперативи; один примірник цього списку пéредається крамареві, а другий залишається в зошиті у справника. До виказу має записуватися і калькулюється тільки та кількість товару, яка була дійсно до склепу передана; коли чогось було менше, то це вже справа управи, а не крамаря. При цьому способі передачі лекше буде і помилки відшукати, бо крамар в любий момент може перевірити всі викази, що залишаються у нього на руках. Крім того, це дає зручність і при робленні інвентури в склепі, коли часто крамар не знає точних цін на деякі товари. А тут інформацією служить для нього передаточний список. Лядовий денник мусить бути скасований, бо він тільки обтяжує крамаря і для контролі нічого не дає, крім мороки і плутанини. Нарешті, це не є жадний документ, а своєвільні записи самого крамаря. Яскравим доказом цього може служити одна кооператива тернопільського повіту, де спритний крамар зумів зробити за допомогою лядового денника на товарах 2.000 зол. надвишки, а на вуглі 3.500 золотих манка (бо йому це було вигідно).

Замісць лядового денника по кооперативах мають бути запроваджені т. зв. »рольковi марки« (Rollenmarken). Ці марки можна дістати в любій мові в Гамбурському союзі кооператив по дуже низьких цінах (приблизно 50 грош. за 1 рольку в 1000 штук). При обрахуванні склепу скарбник не потрібує годинами морочитися з підрахуванням лядового денника, а дивиться тільки на біжуче число зужитих марок і денний торг є обрахований.

Немає також ніякої потреби обраховувати що дня принятих до склепу с.-г. продуктів (яєць збіжа, тощо). Вони обраховуються тільки тоді, коли фактично зі склепу виходять (чи то до складу кооперативи, чи то для відсилки до повітового союза). На видані зі склепу продукти пишеться також передаточний виказ (иншої краски, ніж на приняття товарів до склепу, наприклад, для товарів, або приходовий може бути білий, а на видачу продуктів, або росходовий — червоний). Цей виказ пишеться в двох примірниках як і приходовий. На передані скарбникові готові гроші крамар одержує посвідку. На знижку і звишку ціни на товари, як рівнож на ріжного роду відтяження пишуться відповідні викази червоні чи білі. При цій системі операційної рахунковости справа з манком не може бути неясною, бо всі приходи і росходи склепу є підтверджені незаперечними документами. Очевидно, що за всякий недобір товарів чи продуктів при цій системі відповідає тільки крамар. А для цього він має підписати службову умову (в якій між иншим мусить бути викинутий

пункт про мировий суд, бо це анулює всю умову) та скласти відповідні кавційні векслі. При тім ці векслі мають переховуватись в ПСК, бо з ними кооперативи не вміють дати собі ради. Часто за необхідність лядового денника висувається той аргумент, що при ньому крамар не може присвоїти собі лишків при закупі продуктів. Але цей аргумент є просто смішний. По перше, в кооперативі все мусить провадитись точно і ніяких лишків ні від кого не можна брати, а по друге, коли і можуть бути якісь невеличкі ріжниці на вазі, то стреміти до їх виловлення значило би гонитися за мухою, а не бачити слона. Треба саму справу поставити ясно і точно, а не робити на крамаря засідки, щоби його на чомусь піймати.

Так само ясно і точно мусить бути поставлена справа з касовим діловодством по кооперативах. Скарбник мусить писати на кожне приняття і кожну видачу готівки окремі квитки (білі і червоні) в двох примірниках, один з яких залишає у себе, а другий передає контрагентові, зглядно книговодцеві. Тоді також не буде неясного касового манка, як це трапляється нині. Кредитові позиції скарбника нічого не обходять, це справа книговодця.

Таке діловодство мусить бути заведене і у всіх инших підприємствах кооперативи, як що вона їх має. При нім менше буде роботи ревізорам і люстраторам, а саме головне: довіря до кооперативи з боку населення зросте.

Для наладнання справи по низових кооперативах, крім точної і ясної операційної рахунковости, потрібно ще богато організаційних заходів, на яких я за браком місця довше зупинятися не буду, але головніші з них перечислю. Сюди належать:

1. Розборгування майна мусить бути урегульовано в дійсности, а не лише на папері. На мою думку членам боргувати можна лише до висоти вплаченого уділу, а нечленам зовсім не боргувати. Одначе тому, що сільські кооперативи мають часом таких клієнтів, що їх не можна чи не слід приймати в число членів кооперативи, але вони являються корисними, то Надзірна Рада, має скласти список таких осіб з зазначенням висоти боргу, що їм може бути уділений. Додержати цих правил має крамар під особистою відповідальністю. Коли він членам відпустить більше, ніж на суму вплаченого уділу, а нечленам більше, ніж це визначила Надзірна Рада, то при люстрації чи ревізії ці надвишки до інвентури боржників не вставляються і тим самим сума їх перейде до товарового недобору, який має покрити крамар. Ніхто крамареві не може видати инших розпоряджень, а коли би і були видані, то він не сміє їх виконувати.

2. Торговельна карність до ПСК. мусить бути суворово додержана. Коли ПСК. немає всіх товарів, то він мусить увійти в порозуміння чи заключити умову з приватними купцями, щоби мати завше під контролею як запотребування кооператив, так і їхню приватну заборженість.

3. Уділовий капітал має систематично і пляново побільшуватись. (Про це напишу окремо).

4. Відповідальність всіх службовиків і членів управ по кооперативах має бути заґварантована кавційними векслями, зложеними в ПСК.

5. Товарові звороти мають бути введені в непорушну систему.

6. Торгівля алькоголями не може бути допущена ні в якому вигляді і ні під жадними умовами.

7. Функціонування керуючих органів має бути фактичне, а не номінальне. До цього мають привчити їх інструктори (вчителі) ПСК.

8 Конкуренція з приватними склепами має провадитись пляново і організовано під керовництвом ПСК.

Розуміється, до того всього потрібний ще відповідний фаховий персонал по кооперативах, але найголовніше, що для цього потрібно, це — добра організація кооперативних надбудов, ПСК. Без цього ніякі заходи на низах нічого не допоможуть. Але ПСК. потрібують перш за все відповідного організаційного персоналу. А для цього потрібні гроші на його утримання. Це питання мусить бути розвязане в инший спосіб, ніж воно розвязується досі. Кількість персоналу оргаінзаційного відділу ПСК. не мусить залежати від »зисків« ПСК. Це є засада глибоко неправильна і шкідлива. В кооперації мусить бути все ясно. Коли ПСК. має білянсову надвишку, »зиски«, то вони мусять бути роспреділені так само, як і в низових кооперативах: частина до резервового фонду, а частина на товарові звороти членам. За те на утримання цілого апарату ПСК. кооперативи мають платити відповідний податок. Тут має бути застосоване те правило, що кожний має одержати те, що йому належить і дати те, що з нього належить. Тоді і торговельні обороти унормуються і товари в ПСК не будуть »занадто« дорогі, а продукти »занадто« дешеві. Тоді буде в ПСК. вільна рука дбати лише про користь для кооператив, а не про зиски для централі союза. Нехай цей спосіб і саме слово »податок« нікого не лякає, бо це є ніщо инше, як звичайний господарський розрахунок: затратити менше, щоби здобути більше. У формі ріжних манк, страт, марнотратної господарки і всіляких адміністративних кар наші кооперативи тратять в десятки разів більше, ніж коштував би добрий персонал організаційного відділу ПСК., який би мав оберігати кооперативи від цих страт, а саме головне допомогти їм рухатися вперед, а не стояти на місці.

Я може занадто довго спинився на першому напрямкові нашої підготовчої роботи до розбудови с.-г. кооперації, але це тому, бо вважаю, що без цієї підготовки, без унормування організації і господарки в існуючих кооперативах, наші зусилля до поступу будуть марні.

Що до другого напрямку нашої підготовчої роботи, а саме що до поширення діяльности кооператив на инші галузі господарства, то ця робота випливає із всього сказаного раніше. На заснування окремих с.-г. кооператив ми не маємо нині ані відповідної організаційної практики, ані вистарчаючих капіталів. Тому чисті сільсько-господарські кооперативи мають вирости з існуючих нині споживчих кооператив. Найлекшим способом до того буде заснування при них окремих с.-г. секцій. Це буде єдино правильний шлях до діференціяції сільського населення по галузях кооперативної господарки. Але він є також і справедливий, бо не йде в розріз ні з чиїми інтересами. Селянин, який не має полевої господарки, а є членом споживчої кооперативи, не потрібує поносити ризика і вкладати грошей на утримання молотілки чи збіжевого магазину, але він також і не має права до користей з цих уладжень, коли своїм господарством до них

не причинився. Значить до секції будуть належати лише ті члени кооперативи, які мають в такій секції свій господарський інтерес. На це діло має бути зложений відповідними членами окремий уділовий капітал. В цей спосіб споживчий відділ (секція) буде звільнений від надмірних боргів за сільсько-господарські потреби. А ці борги гальмували розвиток цілої кооперативи та ставили її під загрозу великих страт і руїни (ми знаємо, скільки то клопоту мають завше кооперативи з молотілками і лише само життя вказало їм дорогу до окремої машинової секції). Крім того заснування окремих секцій оживить діяльність цілої кооперативи і спонукає населення до самодіяльности в кожній ділянці господарства. А це є головне, що нам потрібне: рух, самодіяльність, ініціятива. Ми не сміємо успокоїтися на тому, що вже маємо, бо це би значило видати самим собі свідоцтво духовоої неспроможности. Тому руйнуючими будуть сьогодня не гасла про розбудову с.-г. кооперації, про спеціялізацію, як думає мец. Корчинський, а гасла самозадоволення тим, що є, похвала своїй господарській відсталості.

Таких секцій нині може бути засновано при наших кооперативах кілька, в залежности від обставин. Головніші з них є такі:

1. яйчарська
2. молочарська
3. машинова
4. штучних погноїв і сортового насіння.

Заснування секцій має бути добровільне, а не примусове, накинуте з гори. За них треба тільки вести пропаганду, передаючи ініціятиву в руки самого населення, бо лише тоді буде віра в їхню доцільність і господарську необхідність. Секція засновується з ініціятиви членів кооперативи. Надзірна Рада кооперативи записує засновану секцію до свого протоколу. При чім дві, або більше секцій в тій самій галузі не може бути засновано. Внутрішнє життя секції нормується окремим правильником, виробленим в РСУК. і принятим Надзірною Радою кооперативи.

Члени кожної секції записуються до окремого реєстру при кооперативі та складають додаткові уділи, висоту яких встановлять Загальні Збори членів секції. Уділовий капітал складається або готівкою, або продуктами (яйця, молоко). Мусить бути принято, що цей уділовий капітал має що року зростати. Це робиться або вкладкою продуктів чи готівки, або в той спосіб, що частина білянс. надвишки, поруч з товаровими зворотами і надплатами, записується на уділ членові (напр. 1—2%). Це зростання уділового капіталу має першорядне значіння. Не сміє бути того, як досі було, що перед 5—8 роками при заснуванні кооперативи члени зложили нараз по 5 зол. уділу і на тому заспокоїлися, чекаючи від кооперативи надзвичайних користей. А тимчасом кооперативи поширили свою діяльність за рахунок чужих капіталів, ускладнили свою господарку, позалазили в борги і очікуваних помітних користей не приносять. Члени кооперативи мусять бути так виховані, що вони постійно мусять творити і поширювати кооперативну господарку так само, як вони це роблять вдома, коли до свого приватного господарства щось постійно докладають. Вони мусять відучитися від того, що для загальної справи потрібна якась одноразова акція, а потім — мир і тишина.

З того часу, як секція заснована, вона перебірає на себе всі зобовязання кооперативи в даній галузі і член секції не може виступити з неї до виповнення цих зобовязань, зглядно він відповідає за них і після виступлення з секції, як це принято взагалі в кооперативах. Загальні Збори членів секції обірають окрему управу і контрольну комісію. Управа ця веде своє упрощене книговодство і керує справами секції. В організаційному відношенні Управа секції підлягає керуючим органам кооперативи. Всі зиски і страти секції поділяються тільки між її членами, придержуючись постанов статуту кооперативи (відчислення частини зиску до резервового фонду, обороти з нечленами і т. п.). Резервовий фонд і уділовий капітал мають рахуватися окремо для кожної секції, а в загальних книжках кооперативи кожна секція має свій окремий рахунок. В цей спосіб кожна секція буде мати свої осібні фонди, з якими зможе потім відділитися в самостійну кооперативу. Це відділення наступить в той спосіб, що всі секції даної галузі господарства якогось району заложать свою окрему районову кооперативу, перенісши до неї і всі свої капітали. Очевидно, що ці капітали, зєднані до купи, будуть уявляти собою поважну суму, з якою можна буде щось почати. Але саме головне тут буде те, що в цей спосіб населення на місцях буде підготовлене до приняття нових форм кооперації. Правда, цей процес буде повільний, розрахований на роки, але иншого виходу я не бачу. Лишитися при нинішній формі кооперації ми не можемо, засновувати нові с.-г. кооперативи не маємо з чим, головно по стороні людського матеріялу, а творити якісь нові союзи у виді окружних спілок інж. Раковського — не має потреби.

В своєму проєкті я свідомо оминаю секції по збуту худоби і збіжжа, бо думаю, що вони нічого реального не дали б і окремої кооперації не створили б. Це суть галугі господарства занадто великі, щоби починати організацію їх з малих секцій при кооперативах. Одначе, коли би десь найшлися сприятливі умови і добра ініціятива для заснування окремої збіжевої секції, то засадничо проти цього не можна нічого мати. Ходить лише про те, щоби то була не легка фантазія, а реальна робота*).

Я знаю, що цей мій проєкт є недосконалий, богато в ньому є неясного і невикінченого, в практиці зустрінуться труднощі, які не легко буде побороти, але я кидаю лише загальну думку для її докладнішого оброблення. Для мене одно тільки ясно: далі бути так не може, як нині є. Мусимо творити нові форми і шукати нових шляхів, для розбудови с.-г. кооперації. Неважно, скільки і які будуть створені секції, важно, щоби був створений новий рух і розпочата нова праця для вишколення і оброблення людського матеріялу. А з цим матеріялом ми сміливо підемо тоді на нові і серіозні акції по розбудові нашого господарського життя, бо головним чинником цього життя являється здорова і організована ініціятива самого населення.

Зовсім окремо представляється справа з кредитовою кооперацією.

---

*) Взагалі кооперацію збіжеву і для збуту худоби треба організовувати окремо від споживчої кооперації. Але це велика самостійна тема, до якої я вернуся другим разом. З повним успіхом цю кооперацію можна буде творити тоді, коли населення буде належно підготоване. А це завдання виконають тільки наведені в горі секції.

Її мусимо творити цілком самостійно та присвятити їй як найбільше уваги. Кредитові кооперативи мусять повстати в кожному нашому селі. Боятися того, що в малих селах вони будуть невистарчальними, не треба, бо це розминалось би з головною засадою цієї кооперації. Головним завданням її є: мобілізувати дрібні ощадности і уділювати своїм членам позички на продукційні цілі. Збірання капіталів — це є окрема справа, яка буде залежати від загальної схеми організації та від хисту і здібностей поодиноких людей, що цю справу будуть вести. Також богато буде тут залежати від того, чи вистарчить у наших повітових союзів, які майже виключно справою організації українських райфайзенок займаються, сил і відповідного організаційного апарату, щоби ці кооперативи належно обслужити. Лише від цієї обслуги буде залежати головний успіх наших кредитових кооператив та від ініціятиви на місцях, а не розмірів того чи иншого села. Важно, щоби у нас не залишилось ані найменшої закутини, деб найдрібніші грошові засоби не були визбирані і пущені в рух, змобілізовані.

Так я уявляю собі шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації. Припускаю, що вони не є наскрізь вірні, знаю також, що існують і мусять існувати инші погляди на цю справу, але для того ми і дискутуємо, щоби дошукатися правди і не робити помилок в нашій творчій роботі.

інж. др. Г. Няньчур.

З життя української кооперації.

„Русская кооперація" на західно-укр. землях.

Москвофільський »Русскій Ревізійиий Союз« у Львові обходить в цім році 20-ліття свого існування. Дня 2. лютого ц. р. відбулися XIII. Заг. Збори Р. Р. С. Післявоєнний розвиток цього обєднання, якого сепаратизм від української кооперації кориниться в непережитих ще традиціях колишнього москвофільства, представляється в слідуючих цифрах: (подаємо за »Кооперативним Вістником« органом Р. Р. С.):

Рік	1924	членів	68	
»	1925	»	95	
»	1926	»	65	(по вичеркненню недіяльних кооп.)
»	1927	»	96	
»	1928	»	191	
» 9. V.	1929	»	243	

Як бачимо з тих цифр, москвофільський відлам кооперації виявив велике оживлення в останніх двох роках. Кооп. Вістник подає, що тепер Союз осягнув свій передвоєнний стан кількости членів.

Як не як, а успіхи Р. Р. С. не можуть пройти мимо нашої уваги і приходиться задуматися над її причинами.

Москвофільські кооперативи це здебільшого споживчі крамниці,

деякі з молочарськими відділами. Їх фаховими осередками є »Дністросян« у Львові (торгує споживчими товарами, погноями, машинами і збуває масло) і »Защита Земли« — для кредитових кооп-ив. Ці централі користуються кредитами з державних джерел.

Діячі москвофільської кооперації, як бачимо з »Вістника«, зміряють до поширення своїх впливів коштом стану посідання РСУК. Відси ця заїла, брудно-демагогічна агітація, що ведеться по селах за відтяганням кооператив від РСУК. Зразки такої, зовсім не кооперативної демагогії приносить К. В. Ось прим. у ч. 7. за цей рік описується »Кооп. Зїзд. Жовківщини« і приводяться довгі промови, які були там виголошені. Ціллю ударів всіх промов — українська кооперація (приводимо без змін деякі фрази):

»Українска кооперація тепер єсть захоплена людьми, які проводят партійні інтереси на шкоду селянско-робітничим масам«...

»Українска кооперація єсть партійною, тому що українского народа в Галичині нема а єсть тільки партія, котрої задачею єсть копати рови між Великоросами і Малоросами«...

Говорилося там і про поїздку укр. кооператорів па »рядянску виставу в Кіев«; про брак звідомлення з поїздки; що укр. кооперація, це »кооперація панів« і т. д. і все те для того, щоби доказати необхідність заснування в Жовкві окремого »русского« кооп. союза, розраховуючи на те, що тоді »богато кооперативів виступлят з членів ПСК. в Жовкві а також з РСУК.«...

Недавно той самий К. В. нахвалявся, що 10 кооператив, членів РСУК, зголосили бажання виступити з РСУК.

Від 15. V. до 30. VI. ц. р. відбувався у Львові курс »ревізорско-інструкторскій« для підготовки діячів інструкторів-організаторів для повітів. Курс закінчило 22 людей, з чого 7 після закінчення курсу призначено повітовими організаторами, решта найшла працю по торговельних і кредитових кооперативах.

При теперішному стані Р. Р. С. українській кооперації вже не можна легковажити конкуренції, яка їй виростає з боку москвофільської кооперації, узброєної підмогою з боку уряду (кредити), котрий висовує москвофільський елємент для противаги українству. Не можна легковажити ще й тому, що шляхом дивної комбінації »орієнтацій«, цей конкурент одночасно, де цього треба, отже перед широкою масою, вбирає себе в тоґу лівих фраз (»селянсько-робітничі інтереси«, »доля працюючих«, або така фраза, зрештою сама по собі зовсім правильна, але дивна в устах людей, які відомі зі свого консерватизму:

»Кооперація не єсть обчислена на зиск, а переслідує лише ціли широкої взаїмопомочи в економічнім житю **бідних трудових мас**« (підчеркнення наше — Ред. К. Р.).

Відмінно від старих довоєнних русофілів, видання нового москвофільства писані народньою українською мовою (помимо заперечення окремішности української народности!) і друковані фонетикою.

З цілої поведінки РРС. і його людей мається враїження, що біля цієї організації збігаються приклонники одної з лівих політичних течій (ґрупи бувших »воленародівців«), надаючи цілій організації крім національного ще й певне соціяльно політичне забарвлення. Це ще більше ускладнює сітуацію і може бути навіть загрозою для цілости укр. кооп. руху.

Українській кооперації треба звернути увагу на виростаючу нову небезпеку розпорошення кооп. сил. Треба не дати зброї до рук противникові, направляючи можливі недомагання, лагодячи внутрішні тертя, які моглиб знеохочувати широкі маси до проводу, раціоналізуючи господарку в союзах і централях та обслуговуючи взірцево всі потреби союзних кооператив.

З діяльности шкільної кооперативи укр. Станиславівської ґімназії в 1929 року.

Шкільна кооператива «Єдність» від 2. травня 1928 р. нечинна; відновила свою діяльність з днем 8. квітня 1929. скликанням загальних зборів і вибором управи, надзірної ради та контрольної комісії. До кооперативи вписалося 150 нових членів. Загальне число членів виносить 197. Кооператива веде три відділи: товаровий (шкільні прибори), споживчий і щадничий. Позичковий відділ, який оказався недоцільним ухвалою загальних зборів звинено. За час від 8. квітня закуплено товарів за 382 34 зл. а продано за 452·75 зл. щадничих же вкладок зібрано 484·48 зл. Вкладки поодиноких кляс представляються ось як:

кл.			
Іа	52·72 зл.	ІІа	46·99 зл.
Іб	86·28 „	ІІб	40·98 „
ІІІа	20·59 зл.	Vв	31·17 зл.
ІІІб	26·71 „	VI	31·45 „
IVа	33·92 „	VIIа	25·76 „
IVб	13·70 „	VIIб	12·85 „
Vа	31·15 „	VIIIа	10·80 „
Vб	13·71 „	VIIIб	5·70 „
		разом	484.48 „

Щадничий відділ переорганізовано в той спосіб, що ученики складають свої ощадности через весь час побуту в ґімназії, а заощаджені гроші враз з відсотками одержують щойно по скінченні 8-мої кляси. Зібрані ощадности учеників льокується в «Міщанській касі» в Станиславові, де вони процентуються. Резервовий фонд кооперативи виносить 262·60 зл. Заходом кооперативи уладжено для членів два відчити про кооперацію і ощадність (уч. VI кл. Бродович Василь). Опікуном кооперативи був проф. Л. Гаванський.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок

Курс доляра і инших валют. В часі між 16—21 вересня 1929 р. на варшавській біржі валют панувала неодностайна тенденція. Ріжниці в курсах валют були нерівномірні. Звишкували дещо французькі франки, чехословацькі корони, італійські ліри та поважніше швайцарські франки. Падали в ціні фунти штерлінгів та инші европ. валюти.

Курс доляра ПАСД. виносив зл. 8·88½—8·88¼ за 1 доляр. Запотребування на доляри було досить слабе.

За инші валюти платили у Варшаві дня 26. IX. 1929:

Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·22
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	34·90½
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	171·87
Чеські корони (за 100 кч.)	26·39½
Австрійські шилінги (за 100 ш.) . . .	—
Золотий карбованець у Львові 15. IX. зл.	4·64

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито	
	9-15.IX	16-22.IX	9-15.XI	16-22.IX.
Берлін	5·43	5·36	4·54$^1/_2$	4·36$^1/_2$
Чікаго	4·85	4·83	4·02	4·08
Ліверпуль	5·63	5·44	—	—
Відень	4·57	4·57	3·68	3·63
Буенос-Айрес	4·50	4·33	—	—
Гамбург	5·29	5·20	4·22	4·20
	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·20	4·10	5·20	5·13(бр)
Чікаго	3·50	3·45	3·03	3·16(зв)
Ліверпуль	4·08	4·06	—	—
Буенос Айрес	3·06	3·10	—	—
Відень	3·37	3·40	4·88	4·77(бр)

На польських торгах і біржах рух цін в часі від 9 — 22. IX. 1929 р. йшов в напрямі дальшої знижки, ще більше ослаблюючи загальну конюнктуру. Виїмок творять овес і жито у Львові, котрі звишкували. Розіпяття між краєвими і закордонними цінами велике; в Польщі ціни богато нищі.

	Пшениця:		Жито:	
	9-15.IX	16-22.IX	9-15.IX	16-21.IX.
Варшава	4·51	4·54	2·83	2·83
Познань	4·41	4·39	2·82	2·79
Львів	4·71	4·52	2·78	2·86
	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	2·70	2·70	3·26	3·20(бр)
			2·91	2·83$^1/_2$ (зв)
Познань	2·51	2·50	3·37	3·30 (бр)
			2.86	2·86 (зв)
Львів	2·44	2·58	—	—

На львівській збіжевій біржі нотовано (льоко Львів вагон) дня 21. IX бр. (в злотих): пшениця 35·50—40·00, жито 22·00—24·50, овес 20·00—21·00, ячмінь 20·00—21·00.

Мука обнизилася в ціні. Нотовано в днях 16—21 вересня за 100 кг:

	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	66·00—70·00	39·00—40·00
(люксусова 78·00—83·00)		
Познань	58·50—62·50	37·00 —
Львів	68·00—69·00	39·00—40·00

Каша. Нотовано у Варшаві дня 21. IX 1929. за 100 кг. в золотих: ячмінна ломана 40·00, перлова 65·00 вівсяна 92·00, гречана палена 77·00, греч. біла 80·00, пшоняна 96·00. Тенденція стримана.

Фасоля. У Варшаві платили 21. IX. б. р, За 100 кг.: великої фасолі 150·00, дрібної білої 115·00. Тенденція стримана.

Ґрис. За 100 кг. франко стація Варшава дня 21. IX. б. р. в золотих: пшеничний грубий 20·00—21·00, пшеничний тонкий 18·00—19·00, житній 16·00—16·25. В Познані: пшеничний 19·25—20·25, житніт 17·50—18·50. У Львові: пшеничний 16·00—16·50, житній 15·00—15·50

Паша: 16—21. IУ. 1929. запотребування на конюшину зросло. Нотовано за 100 кг у Варшаві за солодке свіже сіно 10·00—11·50, свіже квасне 9·00—10·00, конюшинове сіно свіже 14·00—16·00. У Львові сіно I сорту 11·00—12·00, II сорту 8·00—9·00, конюшина 10·00 — 14·00. Солома у Варшаві за 100 кг.: проста (житня) 8·00—10·00, у Львові солома окладова 8·00—10·00.

Макухи. 21. IX. б. р. у Варшаві за 100 кг.: льняні 43·00—44·00, ріпякові 32·00—33·00, у Вильні льняні макухи 49·00—50·00.

Масло. Ціни масла як в попередньому місяці низькі.

Яйця. В другій половині серпня і навіть першій вересня на яйчарських ринках було дуже спокійно. Допіру в послідніх днях наступило більше оживлення. Тенденція міцніша ціни починають йти вгору.

Німеччина — попит кращий, особливо на свіжий товар, ціни трохи піднеслися, за одне яйце франко Берлін платять пересічно: німецькі важучі 65 фр.—15$^1/_2$, свіжі тієїж самої ваги — 14$^1/_2$, польські більші 10$^1/_2$—10$^3/_4$, нормальні 10.

Анґлія — достави значні, тенденція міцніша особливо для кращих сортів. За 120 штук в Льондоні платять в шілінґах і пенсах: анґлійські $^{18}/_0$—$^{22}/_6$, польські блакитні $^{10}/_0$—$^{11}/_0$ поль. чер. $^8/_9$—$^9/_0$.

Австрія — добрий попит на свіжий товар, ціни вищі, за одне яйце в сот. австр. платять: польські пріма 14—16, радянські 13$^1/_2$—15$^1/_2$.

Польща — продукція зменшується, ціни починають йти вгору, попит з заграниці кращий, в звязку з чим на ринку живіше.

Тернопіль значний попит з заграниці, платять: яйця експ. дол. 28-29

Краків — яйця оригінальні зл. 215 яйця експортові дол. 29.

Варшава — тенденція добра, оригінальні яйця франко склад Варшава платять зл. 220.

Ножиці цін в Польщі. Ножицями, як відомо, названо розхилення реальних цін за продукти промислу і сільського господарства. Головний Статистичний Уряд Польщі не оголошує готових обчислень, з яких булоб видно, на скільки збільшилася чи зменшилася купна сила сільських господарів, згл. промислового населення. Тому зіставити докладні »ножиці« цін за рільничі і промислові продукти в Польщі річ не легка. Статистичний уряд Польщі задовольняється тим, що опубліковує пересіч цін вибраного асортименту продуктів промислу і торгівлі та обчислює, на скілько ця пересіч відбігає від подібної пересічі в р. 1913. Ціни року 1913 приймаються за 100%. Беручи на увагу окремі частини Польщі, проф. В. Грабскі (в брошурі »Kryzys rolniczy«) доходить до висновку, що в т. зв. західних воєвідствах Польщі ціни рільних плодів в р. 1927 виносили всього 96,8% довоєнних, а в т. зв. полудневих воєвідствах (Галичина), виносили вони 101,4% (беручи за підставу обрахунку стан цін в доляровій рівновартости). Колиж взяти під увагу, що від 1927 р. до нині ціни ріжних продуктів упали значно (пшениця коштувала у Варшаві 1927/28 пересічно дол. 6,05, в літі 1929 дол. 5,92, жито в 1927/28 дол. 4·91, в літі, 1929 дол. 2,94 і т. д.), приходимо до висновку, що пересіч цін рільних плодів на зах. укр. землях зараз буде виносити яких 70—80% довоєнних цін.

Як-же плятять тепер за промислові вироби? Пересіч цін вибраного асортименту найконечніших промислових виробів так, як її обчислює пол. статист. уряд, виносить для цілої Польщі в р. 1926 — 105,1%, в 1927 р. — 112,2%, 1928 р. — 116,8% (очевидно в гуртовій продажі). Коли приняти навіть, що тут не зроблено жадної помилки в обчисленні, то вийде, що сільські продукти втратили яких 20—30% вартости, промислові подорожіли пересічно на яких 20%, разом втрата для села на 40—50%.

Такби виглядало обчислення навіть після даних польского статист. уряду, але ми знаємо, що ті ціни, які нотує цей уряд, далеко не відповідають дійсності. Прим. цей уряд подає, що в серпні платили на місці за 100 кґ. жита в львівському воєвідстві пересічно 27,90 зл. а на Волині 23,16 зл., тоді як всі знають, що це не так, що платили значно, значно менше. Отже приходимо до ще гіршого висновку, що покривдження села виносять значно більше, напевно 50%, а можливо що й ще більше.

Яка причина ножиць? Годі все спихати на заграницю. Коли бачимо з кожномісячного порівнання цін, (яке друкується м. и. в нашім журналі), що ціни рільних плодів за кордонами є вищі, як в Польщі, і такий стан тягнеться вже цілими роками. Пора вже раз сказати, що г о л о в н о ю п р и ч и н о ю р о з т у л е н н я с т р а ш н о ї п а щ е к и н о ж и ц ь в Польщі, є д о р о ж і н н я п р о м и с л о в и х в и р о б і в; ці вироби дорогі тому, що уряд митними ставками утруднює довіз дешевих закордонних промислових виробів. Уряд підпирає розвиток промислу в Польщі, який під такою опікою дає товар дрантивий, а зате дорогий, а кошти тої політики упромисловлення платить сільське населення.

Розуміється, що деяку ролю грає теж утруднювання вивозу рільних плодів за границю через німецькі мита та навіть через власну політику польського уряду; але рішаючої ролі цей чинник не грає, бо Польща не має на вивіз богато збіжжа і не дуже то богато инших рільних продуктів (за виїмком хіба свиней, яєць і масла).

В жовтні відбудеться офіційна господарська конференція. Тяжка господарська сітуація приневолює й уряд до роблення деяких кроків, які вказувалиб на те, що уряд журиться нею. На 5—7 жовтня скликається в міністерстві торгівлі і промислу спеціяльна економічна нарада, на яку запрошено представництва промисловців і купців (в особі промислово-торговельних палат) і, кажуть, також заступників сільського гос подарства (рільничі палати?). На цій конференції урядові кола хочуть видвигнути проєкти заснування »Г о л о в н о ї Г о с п о д а р с ь к о ї Р а д и«, зложеної очевидно з заступників тих-же самих установ. Ця »рада« малаб бути опініодавчим, себто дорадчим орґаном правительства. Мавби це бути, як бачимо, суроґат господарського парляменту тільки дуже обскубаний з прав парляменту і дуже однобічний що до соціяльного складу (тільки представники посідаючої кляси). Ледви чи так складене тіло зможе відзеркалювати стан настроїв серед населення і знаходити успішні засоби для протиділання господарській кризі.

Міністер заповідає ощадности. Міністер скарбу теперішнього польського уряду І. Матушевський уділив пресі інформацій про бюджет держави на 1930 р. Міністер очевидно хоче підготовити публичну опінію на урядовий проєкт бюджету. Він предбачує зменшення приходів з мит (у звязку із зменшенням

привозу товарів із закордону), також є проти побільшування податків у цьому році. У видатковій частині він нагадує, що в 1931 р. держава має платити заграницю і внутрішнім вірителям кільканадесять мілїонів зл. більше титулом процентів і рат. Отже прийдеться в результаті поробити значні ощадности у видатках. Зокрема міністер заповідає, що не буде почато жадних нових будівель і робіт (інвестицій), будуть тільки докінчувати розпочаті.

Хто знає, як виглядає польський державний бюджет, де більшість видатків йде на самий персонал і адміністрацію, той зрозуміє, що значить фраза про зменшення річевих видатків. Це значить, що будуть зменшені видатки на дороги, школи, санітарію і т. д., хоч на ті ціли й досі йшло не богато гроша.

Марево дорожнечі насувається. Причиною зросту дорожнечі буде нова залізнича тарифа. Від 1 жовтня заведуть нову залізничу тарифу. В цілому ряді продуктів першої потреби вже підвищено перевозові оплати. Ця підвишка дасть залізниці 100 мілїонів зл. надвишки, яку заплатять споживачі.

Підвишка при 15 тонах на 300 км. дороги виноситиме для рижу 104 проц. для цукру 40%, для оседедців 32%, для сірників 29%, для кави, чаю 29%, для мила 27%, для суперфосфату 22% ітд.

В цифрах така підвишка для одних продуктів є менша для других — більша. Для товщів виноситиме на 65 гр. більше як дотепер, на вуглі 19 грошів, на картоплі 11 гр. (все за 100 кг,) для цукру вона виноситиме 1½ гр. на 1 кг. Підвишка ця, позірно невелика, дасть притоку купцям підвищити її в калькуляціях до таких розмірів, які безсумніву ґостро відчують споживачі на своєму бюджеті. — Тим способом держава знов покриває страти купців на вивозі цукру й вугля, котрі йдуть за кордон, як відомо, по нищих цінах, ніж коштують в краю. Споживач, як слабший, менше організований і відпорний для таких махинацій над його кешенею буде аж доти покривати чужі страти, поки масово і карно не стане в ряди кооперації, котра одна зможе тоді покласти край подібним заходам.

Експорт масла і яєць за границю. Не стільки запроваджена стандаризація для вивозового товару, як майже цілковите припинення достави яєць з Рад. Союзу вплинуло на підвищення за границею заінтересування польським товаром, який в липні б. р. встиг навіть на короткий час запанувати на закордонних ринках при сприятливій для нього конюнктурі. Одначе вже з кінцем липня прийшла зміна: прийшло зменшення попиту на яйця польської провенієнції а відтак і знижкова тенденція. Знижка цін експортового товару виносила в серпні б. р. 10%. Експорт яєць припинився, а експортери перейшли радше до консервації запасів яєць, чекаючи у моря погоди.

Вивіз масла рівнож упав протягом двох останніх місяців. Причини: зменшення продукції та підвишка в Німеччині митних оплат на імпортоване з Польщі масло. Польська преса запевнює, що останній факт не вплинув відємно на вивіз масла до Німеччини, бо навіть при нових митних ставках експортова калькуляція дозволяє на корисний вивіз масла до Німеччини. З наших маслярських кругів довідуємося одначе, що підвишка довозового мита на масло в Німеччині відбилася неґативно на вивозі масла з Польщі; відчуло на собі цей факт навіть високоякісне українське масло »Маслосоюзу«, яке тішиться більшим успіхом на німецькому ринкові. Краєва продукція шукає тепер инших ринків збуту — передовсім поширення збуту в Анґлії.

Кооперація має перевагу в експорті масла з Польщі. Введення в Німеччині від 1. серпня ц. р. привозового мита на ріжні рільні продукти, між иншим також на масло, ослабило експорт масла з Польщі до Німеччини. Масло з Польщі з конечности шукає собі дороги на инші ринки збуту, в першій мірі в Анґлії. Але Анґлія не приймає будь якого масла а особливо недавній скандал із масломмарґариною (афера Бермана) примушує тих, що хочуть удержатнся на анґлійськім ринку, до надзвичайної солідности. Тому круги кооперативного маслярства домагаються швидшого заведення контролі експортованого масла і його одностайнення (стандартизації). Але кооперація, маючи добре улаштовані власні хемічні лябораторії (має таку взірцеву лябораторію і наш Маслосоюз, провадить її асистент Госп. Академії з Подєбрад інж Лукашевський), домагається, щоби контролю над своїм маслом виконувала кооперація сама.

В перших семи місяцях ц. р. вивезено з Польщі 78.926 q масла. З того припадає на кооперативні централі, яких є пять, цілих 46.250 q, отже цілих 60% загальної суми.

Як бачимо, кооперація навіть в Польщі йде швидкими кроками до опанування цілого експорту масла, а очевидно і до опанування внутрішнього ринку.

Обмеження експорту звірят з Польщі. Розпорядженням міністерства рільництва з дня 13. вересня заборонено вивіз за кордон ратичних звірят з повітів коломийського і косівського на Станиславівщині з причини пануючої там епідемії прищиці.

Заборонено рівнож станиславівським воєвідством зігнати худобу з полонин на доли і в тій цілі всі шляхи обставлені поліцією. Тому що на полонинах вже випав сніг і худоба не може з під нього видобувати собі корм, ця заборона викликала на долах сильні побоювання за долю худоби. Населення тих округ, що жиє майже виключно зі скотарства, дуже занепоксєне і невдоволене та обурене воєвідським роспорядком, який може привести до розрухів.

Через брак готівки не можна експортувати збіжа з Польщі. Часописи доносять овові вісти про те, що діється у нас з плодами праці хлібороба. Жнива пройшли, як кажуть, середньо: збір жита трохе гірший, збір пшениці трохе ліпший, як торік, але руху ніякого в торгівлі не помічається. Нема кому купувати збіжа в краю; ті, що все в осени скуповували на спекуляцію весною, тепер бояться знову ризикувати. В наслідок того приходить до таких нечуваних річей, що за сто кільо жита можна з трудом одержати готівкою 12 (словами: дванадцять!) злотих (gazeta Handlowa N. 221).

Що-ж з експортом за границю? Перше, це те, що Німеччина, давніше головний споживач збіжа з Польщі, тепер наклала мита на довіз рільних плодів з Польщі, бажаючи піднести ціни і поправити тим положення своїх рільників. Друге, брак готівки в експортерів. Експорт товарів з Польщі звичайно відбувався так, що на завантажені ваґони товару ріжні банки уділювали зачетів (т. зв. інкаса, вінкуляції). Тепер чи з дійсного браку готівки чи може через побоювання страт, банки здержуться від фінансування експорту. Навіть сильні орґанізації познанських хліборобських кругів як Centrala Rolników S. A. (синдикат Spółdzielni Rolniczo-Handlowych Poznań), банковий концерн: Bank Zw. Sp. Zam. i gosp.) і обєднання збіжевих торговців виявляють слабшу, як звичайно діяльність. Шляхи експорту збіжа з Польщі йдуть: з Познанщини водним шляхом до Штетіна, з инших частин Польщі головно на Гданьск.

Анґлія витискає польський вугіль зі скандинавських країн. В часі відомого страйку анґлійських вуглярів 1916 р. польським углевим концернам вдалося навязати торговельні стики зі скандинавськими краями та спроваджувати туди свій продукт протягом останніх двох років. В 1927 році вивезено до Швеції 1·6 міл. тон а в 1928 р. 1·7 міл. тон. Тепер сітуація для польського вугля в Швеції погіршилася. Наслідком ріжних причин — а передовсім зза браку ваґонів достава вугля з Польщі до Швеції поважно зменшилася. Натомісць Анґлія знов що раз більше запевнює собі попит і збут вугля у Швеції, де анґлійський вугіль, на загал вищої якости від польського вугля, добре знаний. Велику сенсацію отже викликав у Швеції і неменшу в Польщі факт закупу вугля в Анґлії в розмірах, що в цілости покривають запотребування державних залізниць Швеції.

В нафтовому промислі рух зростає. В дрогобичській окрузі повстали чотири нові копальні нафтової ропи, з чого одна в Болехові а три в Мразниці. Крім того урухомлюється старі нечинні отвори. З таких отворів вже працює 19, а в стадії монтування є дальших десять. Найбільшу увагу промисловців притягає Мразниця, терен котрої до недавна лежав облогом. Його дівинні нетри живлять уяву і заміри пошукувачів нових нафтових джерел та будять надії на грубу поживу і зиски. Так в копальні »Пешен«, отвір Nr. 1, на глибині 1689 метрів, продукція нафтової ропи виносить 20 тон на добу при малім розбавленні водою. — Верчення відбуваються також на нниших теренах — в Берегах, Монастирцю, Ожові, Тарнаві та инш. Таке поновлення вертничих робіт і пошукувань нових джерел нафти пояснюється тим, що в бориславській окрузі вже від років зауважується доволі маркантне обниження продукції в звязку з вичерпанням джерел. Так нафтові копальні принесли в серпні ц. р. загалом тільки 57.770 тон ропи, з того ясельські — 6.200 тон, дрогобичські — 47.480 тон, станиславівські - 4.090 тон. Ці цифри вказують на упадок нафтової продукції навіть в порівнанні з липнем б. р., а рівняючи до серпня минулого року, упадок представляється дуже поважною цифрою. В серпні минулого року видобуто було загалом 65.832 тони.

Рівнож зменшилася продукція земних ґазів в наслідку обниження видайности деяких нафтових отворів особливо в околиці Мразниці. Нові пошукування в цій окрузі не дали бажаних результатів. — В ясельській, окрузі приміром, нове судківське джерело давало спочатку 240 куб. метріа за хвилину

але швидко його продукція усталилася ледво на 35 куб. метрів за мінуту.

Ці данні вказують т. ч. на змарніння продукційної сили старих джерел нашої нафти й ґазу, що в грабіжницько-екстензивний спосіб винищуються чужим капіталом і в чужім інтересі.

На ґелді. Кінець ферій на ґелді не відзначився жадним рухом. Очікуване оживлення не наступило. Характеристичною рисою зібрань на ґелді є знова нечинність і апатія, котра досягла свого кульмінаційного пункту (вершка) в днях 14–20 вересня. 14. IX. нотовано всього три акції. Подача була мінімальна. Тенденцію годі було визначити.

Кредит дорожіє в цілому світі. Ознака світової кризи? Богато шуму наробило в Европі, коли американський федеральний (союзний) резервовий банк несподівано для всіх підняв дисконтову стопу (процентову норму) з 5% на 6%. В Европі наступила метушня у фінансових колах, бо всім стало ясно, що Америка зробила це з метою, щоби притягти до себе більше капіталу, особливо в золоті. Як відомо, капітал мандрує з країни у країну, шукаючи де найде для себе кращі умови безпеченьства і опроцентування. Від довгого уже часу, особливо по світовій війні, замічується в цій ділянці конкуренційна боротьба між американським фінансовим світом і европейським. Давніший банкир всього світа — Анґлія намагається з усіх сил удержати свою пануючу ролю в банківництві; очевидно, це не є можливе без посідання великих вкладів золотом. Отже в цій погоні за золотовими вкладами і депозитами Америка і Анґлія суперничають взаїмно у підвищуванні дисконтової стопи. Недавно, бо в лютім ц. р., Анґлія піднесла стопу з 4½% на 5½%.

Остання американська підвишка відсоткової стопи потягла за собою і тим разом відгомін у Лондоні. Під кінець вересня часописи принесли вість, що Банк Анґлії знов підвищив дисконтову стопу на цілу одиницю: з 5½% на 6½! Як на Анґлійські відносини, це є дуже висока норма; такої Анґлія не мала ще після 1921 р., себто, у час догорання світового пожару, у час повного розладнання господарства. Ось невеселий образ, як скакала анґлійська відсоткова норма:

Від квітня 1920 до кв. 1921 — 7%
відтак 6½%
червень 1921 . . . . 6%
липень 1921 . . . . 3%
від квітня 1927 до лютого 1929 . . 4½%
від 7 лютого 1929 до 25 вересня . 5½«
тепер . . . . 6½«

Якраз в останнім періоді змігся відплив золота до Франції (низька вправді стопа, зате краща опінія) і до Спол. девжав Америки; цей убиток виносив від лютого 21 міл. фунтів шт.

В наслідок підвишки відсотк. стопи піднявся відразу курс фунта на нюйорськкій біржі відтак в Парижі і в Берліні. Але внутрішні господарські наслідки подорожіння гроша очевидно не будуть корисні: подорожіє торгівля (товари), відчує це промисл і будівельний рух. На біржі вже почувся спад курсів акцій, і головно державних паперів.

Як бачимо, йде в світі зажерта боротьба за те, хто має диспонувати грошем, хто має притягати до себе вільні капітали населення і їх розділювати у формі кредиту. В наслідок того, як звичайно буває, дорожіє гріш, за яким більше попитують.

Що мають на те казати ті краї, яким і без того тяжко за готовий гріш, за капітал. Ясно. що це відібється на них ще більшим здорожінням кредиту. В таких умовах в Польщі державні люде вже навіть не потішають себе надією на нові заграничні позички; а як бачимо із знижки цифр ввозу товарів до Польщі, вже й товарів на кредит до Польщі не хочуть висилати з закордону в таких кількостях, як давніше. Очевидно, що це потягне за собою ще більшу грошеву скруту в Польщі і ще більшу лихву.

Йдемо до чимраз гіршого. Хоч на днях появляється в ґазетах комунікат про те, що польський державний банк »на разі« не думає про підвишку дисконтової стопи (недавно-ж піднесено її з 8% на 9%!), то вже цей самий комунікат і ці два слова »на разі« дають богато до думання.

Хто керує яким небудь підприємством, особливо-ж громадським (кооперативним), нехай думає про завтра!

Важна подія. В червні прийшло до заключення міжнародного картелю продуцентів азотових погноїв. А саме прийшло до порозуміння між продуцентами салітри з Чіле а двома головними союзами цього промислу в Европі: Imperial Chemicai Industries (Вел. Британія) і I. G. Farbenindustrie (Німеччина). Опісля прилучулися норвезькі фірми. Три головні ґрупи підприємств обіймають

70% світової продукції азотових погноїв природніх (чілійська салітра) і штучних (синтетичні погної з воздушного азоту). Не приступили ще фірми Франції, Америки, Італії і польські (державна фабрика в Хожові). Розуміється, що головне зацікавлення збудила ця великої ваги господарська подія серед хліборобів всього світа, які можуть тепер підпасти монопольній політиці цін міжнародного картелю. Яка є дійсна мета нового величезного міжнародного картелю — ще ніхто певно не знає; голоси є ріжні, яким можна вірити або ні. Теоретично беручи, хліборобство світа є тепер віддане вповні на добру волю цього картелю; чи він схоче зразу зробити ужиток з цеї своєї влади?

Здається, що головною і окремою метою картелю було: закінчити конкуренційну боротьбу, яка досі велася між продуцентами чілійської природньої салітри і европейських штучних азотняків. Ця боротьба привела в останніх роках в Західній Европі до значного подешевіння цих погноїв: за 6 останніх літ ціна впала на 37%; одночасно участь Чіля у світовій продукції впала з 57% до 22% (хоч абсолютна продукція Чіля зросла більше чим у двоє). Часописи подають, що червнева умова наложила на чільських продуцентів салітри обмеження: зниження ціни салітри з 10 шилінґів на 9, одночасно европейські фірми теж зобовязалися до зниження цін на 15%. Можливо, що це не тільки взаїмні уступки конкурентів, але також до певної міри жура за хлібороба, який не може збільшити уживання погноїв при теперішніх за високих цінах.

Хліборобство в Польщі є примушене (через мита на привожений товар) купувати передусім краєвий виріб, який походить з державної фабрики в Хожові; ціни азотняків в Польщі є значно вищі, як за кордоном. Цікаво, чи держава зробить для хліборобства хоч ті уступки, які роблять за кордоном приватні фірми (очевидно не з любови, а у власному інтересі збільшення продукції)?

Згаданий вище німецький трест I. G. Farbenindustrie увійшов теж в порозуміння з Фордом. Але ще важнішим є порозуміння I. G. Farbenindustrie і новоутвореного американського хемічного тресту »American I. G. Chemical Corporation«, силою якого німецький трест увійшов на американський терен (вклад 60 міліонів дол.). Це порозуміння зроблено при співучасти нафтового тресту Рокфеллєра; ходить о перерібку нафтових продуктів.

Так ускладнюється сітка незримих ниток, якими звязуються з собою видатні підприємства і концерни обох півкуль

Европейський Trust Linoleum притягнув до себе більші капітали з Франції і Голяндії.

Новий акт концентрації фінансового капіталу. Останні вісти з Берліна голосять про близьку фузію двох найбільших німецьких акційних банків. (двох із ґрупи Д.-Д-банків), а саме Deutche Bank і Disconto-Gesellschaft. Нова установа носитиме назву »Deutsche Bank Discontoges«. Акційний капітал буде виносити 235 міл. нім. марок, резерви 160 міл. До надз. ради нового банку увійдуть в повнім складі члени рад обох теперішніх банків. Новий банк перебере майже 100 місцевих депозитових кас, що входили в круг інтересів обох банків. Німецька преса підчеркує, що годі здати собі рахунок з ваги цього величезного концентраційного процесу. Сполучені банки виконуватимуть фактичну геґемонію в німецькім банковім світі; силою вони рівнятимуться найбільшим американським банкам.

Так відбувається дальша концентрація капіталу; вона охоплює вже не тільки промисл, але і фінансовий світ. В цім процесі на европейському ґрунті перед веде Німеччина.

Репераційний банк. Згідно з принятим як аліянтами, так Німеччиною пляном Юнґа, мається заснувати спеціяльний банк для інкасування й розподілу репараційних сум, що буде вплачувати Німеччина. Ванк буде одержувати репараційні суми в нім. марках перемінювати на чужу валюту і відтак розділювати між вірителів. Одначе в міжчасі банк могтиме позичати дещо з оборотових сум; зможе дещо з тих грошей ульокувати в Німеччині і то навіть при нормальних умовах, хоч-би виміна грошей не була утруднена; підпирання кредитом Німеччини має на меті улекшити їй сповнення репараційних зобовязань, зокрема що торкається річевих достав.

Але крім цього банк матиме ще ширші міжнародні завдання. Він повинен підпирати міжнародні торговельні звязки через уділювання кредитів; матиме право приймати вклади від державних нотних банків і уділювати їм кредиту, стаючи тим способом »банком банків«. Це мусілоб впливати на усталення курсу валют, особливо коли-б банк занявся теж закупном золота.

Банк мав би теж завести безготівкові

розрахунки між окремими державними банками (клірінґ).

Як бачимо, на цей перший міждержавний европейський банк покладено великі завдання, що матимуть величезне значіння для цілого світового господарства. Управа банку складатиметься з представників окремих державних нотних банків; крім того є там застережене місце для »заступників фінансів, промислу і торгівлі« себто приватно-капіталістичного світа!

Річ ясна, що при такій структурі банк станеться одночасно знаряддям ще більшої концентрації фінансового капіталу, коли не просто оруддям в руках могучих банкових концернів.

Закордонні капітали в Польщі. Загальна сума інвестованих в Польщі заграничних капіталів виносить 4.800 міл. зл., з чого 3,800 міл. зл., цеб то 80% припадає на державні позички, 340 міл. зл., ц. т. 7% на самоврядні позички, 600 міл. зл., ц. т. 13% на позички, уділені акційним товариствам.

Уділ закордонного капіталу в загальній сумі акційних капіталів існуючих в Польщі 850 товариств виносить 20%. Найбільший є той уділ в нафтовому промислі — 60% акц. капіталу, в електричнім промислі — 44% та в гірництві 32%. — Найменше зацікавлене в закордонному капіталі рільництво.

Серед книг.

Польський економіст про ролю західно-европ. впливів, індустріялізації і робітництва в історії Польщі. Ген. Тененбаум, визначний теоретик польських капіталістичних кругів, виступив з більшою працею на тему етатизму п з. »Ośrodki dyspozycji gospodarczej w Polsce«. У передмові до цієї книжки знаходимо слідуючий уступ, що характеризує з доброго боку обєктивність автора: »Найсвітліші часи історії Польщі припадають на періоди, коли Польща приймала елементи західно-европ. життя і перетворювала їх так основно і оріґінально, що дивлячися взад, дивимося на них як на найпитоміші плоди польського духа. У XV і XVI стол. Польща пережила течії ренесансу і реформації, в кінці XVIII віку політичні французькі ідеї і це є найпозітивніші доби в історії Польщі... Відродження Польщі після втрати незалежности стало можливим тільки на ґрунті упромисловлення Польщі в другій половині 19 віку, через що втягнено в круг новочасного життя широкі верстви народа. Світова війна проклямувала права широких мас, з котрих найактивнішою була робітнича верства. Вона вже надовго до війни висунула вимогу незалежности Польщі і одиноким міжнароднім тереном з ширшим відгомоном, на якому це гасло роздавалося, були міжнародні робітничі зїзди. Війна приспішила повстання такої світової атмосфери, серед якої право великих мас до власного національного і політичного життя стало правом безсумнівним і передовим. Польща відзискала політичне буття дякуючи перемозі світової демократії та існуванню демократії в Польщі«.

Німеччина й Польща. В цій же самій книжці находимо оцінку результатів кількалітньої митної війни між Німеччиною й Польщею. На погляд автора, до війни Німеччина дбала головно про розвиток промислу, погоджуючися на імпорт рільничих плодів в міру їх потреби. Після програної війни німецькі державні чинники рішили розбудувати в себе більше, чим було дотепер, сільське господарство, тим самим значіння Польщі, як доставця рільних плодів зменшується. Але Польща, маючи утруднений доступ до Німеччини для своїх рільних плодів, у заміну за те митними ставками утруднює привіз німецьких промислових виробів. Ця митна боротьба, ведучися від 1925 р. уможливлює Польщі розбудову власного промислу і переміну в рільничо-промислову країну. Крім цього, ця боротьба приспішила гоподарську уніфікацію самої Польщі. Митна війна привела до загальнопольської вуглевої конвенції і загальнополького зелізного синдикату, до сполуки горішношлеських гут із загальнопольським союзом зелізн. гут. Замкнення нім. ринку для вугля з Гор. Шлеська примусило шлеські копальні шукати ринків в Скандинавії, в наслідок чого розбудувалася Ґдиня«...

Всячина.

IX. Курс Міжнародньої Кооп. школи в Газі. В днях 13. до 27. липня ц. р. відбувався 9. виховавчий курс цієї школи, заснованої свого часу з ініціятиви Міжнар. Кооп. Союзу в Лондоні. Курсом керував проф. Ф. Голл з Менчестеру; участь взяло 74 слухачів, з цього 39 з Англії, 13 зі Швеції, решта з инших країн. З Польщі не було нікого. Програма викладів була:

K. de Boer (Гаґа): Розвій Кооп. рух в Голяндії.

V. Fišer (Прага): Розвій Кооп. руху в ЧСР.

E. Freundlich (Відень): Жінки у світовому господарстві.

F. Hall (Менчестер): Продавання товарів на кредит і на рати і відношення кооперації ло державної торгов. діяльности.

R. Krejský (Прага): Німецький кооп. рух в ЧСР.

H. J. May (Лондон): Міжнародня госп. політика.

V. Serwy (Брукселя): Міжнароднє кооп. виховання.

Чеськословенська загранична торгівля молоком та молочними виробами показує за минулий 1928 рік на активі 6,919.000 К. ч. с. то, на 12,671.000 К. ч. менше ніж в 1927 р. Це зменшення сталося головно за рахунок вивозу молока, якого було вивезено на 8 міл. кіл. або на 10 міл. К. ч. менше. Дальше зменшення експорту припадає на сири, між тим, як вивіз масла зріс на 9 міл. К. ч. Всього було вивезено 9,565.000 кіл. молока та молочних виробів разом на суму 47,044.000 К. з., з чого припадає на молоко 5,210.000 кіл. на 7,887.000 К. ч., на масло 587.000 кіл. на 12,715.000 К. ч., на сири столові 32.000 кіл. на 374.000 К. ч., на инші сири 3,562.000 кіля на 24,522.000 К. ч. та на конденсоване та сушене молоко 174.000 кіля на 1,546.000 К ч. Загальний же довіз до Чехословаччини молока та молочних виробів за той же рік виносив 2,341.000 кільоґр. на суму 40,125.000 К. ч.

Швеція в минулому році вивезла 175.355 кіл. масла, з того 79.951 кільо до Німеччини, що складає 43% цілого експорту масла.

В Німеччині в 1928 році закладено 240 нових молочарських кооператив, чим збільшено їх загальне число до 4.330.

В Угорщині була заснована молочарська школа в Зеекірхену коло Сольнограду при сироварні, яка переробляє денно від 3 до 4.000 літрів молока. Що року школа буде випускати шість фахівців головно сироварів.

Данія вивезла в 1928 році 147.087 тон масла або около 15.000 ваґонів, з того 100 тисяч тон або 10 тисяч ваґонів до Анґлії, 4 тисячі ваґонів до Німеччини та Чехословаччини, а решту до Швайцарії та Сполучених Штатів Північної Америки. Сиру було вивезено разом 600 ваґонів, з них 500 вагонів до Німеччини, а решта до инших держав, головно до Анґлії.

Фінляндський вивіз масла за останній рік трохи підупав, але все ж виносить 262.000 бочок проти 300.000 бочок в році 1927.

Латишський вивіз масла починає суперничати з данським вивозом, особливо ж на анґлійському та німецькому ринках. За минулий рік Латвія вивезла 255.120 бочок масла, з них 85% до Німеччини, а 15% до Анґлії.

За допомогою Союзу Народів в Угорщині вибудовано велику модерну сироварню, в якій приймають участь 24 молочарські кооперативи. Сироварня розрахована на вироблення 2.000 кіл. сиру денно і має служити для найраціональнішого використання збираного молока.

Російська радянська влада відступила на поліпшення молочарства на Сібіру на 1929 рік 20.000 міліонів рублів.

Естонська закордонна торгівля маслом зростає що року і за останній рік зросла на 1.300 тон.

Фабрика молочарських машин в Берґедорфі відсвяткувала 17 січня цього року 70 років свого існування.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филиппович.*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві